

Dobruca'da Derviş Bey Camii: Sarı Saltık Araştırmalarına Muhtemel Bir Katkı

Derviş Bey Mosque in Dobrudja: A Possible Contribution to Sarı Saltık Research

Mehmet Emin Yılmaz
Sorumlu Yazar / Correspondence

Özet

Bu çalışma, Dobruca bölgesinin güneyinde yer alan Derviş Bey Camii'ni konu edinmektedir. Câmî, Osmanlı döneminde bir kaza merkezi olan Umur Fakih Köyü'ndedir. Taş duvarlı ve ahşap çatılı olarak inşa edilen eser, dikdörtgen planlı olup minaresi bulunmamaktadır. 1994 yılında yakılana kadar kullanılan cami, bu tarihten sonra harap hale gelmiştir. Eserin mimari özellikleri, civar köylerdeki camilerle karşılaştırma yapılarak ele alınmış, arazi çalışmasındaki bilgiler, Zheko Popov'un yayını ile Machiel Kiel'in fotoğrafları tetkik edilerek caminin restitüsyonu hazırlanmıştır. Yapının tarihçesi, kitabeleri ve banisi üzerine İbrahim Tatarlı, Peter Mijatev ve Nikolay Panayotov'un görüşleri tartışılarak değerlendirilmiştir. Câmînin birisi günümüze ulaşmamış iki kitabesi söz konusudur. Her iki kitâbe de tamir kitabesi olup bunlardan son onarıma ait olan kitabe sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Günümüze ulaşmamış kitabede yazılı tarihin hatalı okunduğunu belirten görüşler de bulunmaktadır. Günümüze ulaşan kitabede yazılı inşa tarihi ise açık bir şekilde H. 698 / M. 1298-1299'dur. Bu tarih, Dobruca'da Sarı Saltık riyasetinde gerçekleşen Türkmen iskânıyla çağdaştır. Türkmenlerin Dobruca'ya gelişi, Saltıknâme ve Oğuznâme'de bahsedilen inşa ve tamir faaliyetleri, Sarı Saltık'ın Kaligra Kalesi'ndeki Yılan Tekkesi'ni kurması, yakın zamandaki arkeolojik buluntular ve bölgedeki yer isimleriyle Dobruca'nın Selçuklu geçmişi üzerine değerlendirmelerde bulunularak Derviş Bey Camii'nin muhtemel Selçuklu geçmişi tetkik edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Dobruca, Umur Fakih, Sarı Saltık, Derviş Bey, Cami.

Abstract

This study is about the Derviş Bey Mosque in the south of the Dobrudja region. The mosque is located in the village of Umur Fakih, which was a district centre during the Ottoman period. Built with stone walls and a wooden roof, the mosque has a rectangular plan and does not have a minaret. The mosque, which was used until it was burned down in 1994, became dilapidated after that date. The architectural features of the mosque are discussed in comparison with the mosques in the neighbouring villages, and the restitution of the mosque is prepared by analysing the information from the field study, the publication of Zheko Popov and the photographs of Machiel Kiel. The opinions of İbrahim Tatarlı, Peter Mijatev and Nikolay Panayotov on the history of the building, its inscriptions and its owner are discussed and evaluated. The mosque has two inscriptions, one of which has not survived. Both inscriptions are repair inscriptions and the inscription belonging to the last repair has survived intact. There are also opinions stating that the date written in the inscription, which has not survived to the present day, was read incorrectly. The construction date written in the extant inscription is clearly Hijri 698 / Gregorian 1298-1299. This date is contemporary with the Turkmen settlement in Dobruja under the leadership of Sarı Saltık. The arrival of Turkmen in Dobruja, the construction and repair activities mentioned in Saltıknâme and Oğuznâme, Sarı Saltık's establishment of the Yılan Lodge in Kaligra Castle, recent archaeological finds and place names in the region, and the Seljuk past of Dobruja are evaluated, and the possible Seljuk past of Derviş Bey Mosque is examined.

Keywords: Bulgaria, Dobrudja, Umur Fakih, Sarı Saltık, Derviş Bey, Mosque.

Giriş

Bu çalışmanın konusu olan Derviş Bey Camii, Bulgaristan'ın kuzeydoğusundaki Hacıoğlu Pazarı (Dobriç) iline bağlı Umur Fakih (Jeglartsi) Köyü'nde yer almaktadır. Dobruca bölgesindeki bu cami, kitabesinde yazılı tarihiyle, Osmanlı öncesi dönemde inşa edilmiş olması bakımından tarihî bir öneme sahiptir.

Harap haldeki camiyi, 2004 yılında Türk Tarih Kurumu'nun yürüttüğü envanter çalışmasında inceleyip, çizimlerini yapıp yüksek lisans tezimizde bölgedeki diğer Türk-İslâm eserleriyle birlikte neşretmiştik (Yılmaz, 2006, ss. 39-50 & Ek 1-7). 2019 yılında Dobriç Bölge Müftülüğü tarafından eserin ihyası gündeme geldiğinde; eski fotoğraflar, arşiv belgeleri ve yayınları yeniden tarayıp arazi çalışmasıyla birlikte camiyle ilgili araştırmamızı tekrar ele aldık. Bu makale, Derviş Bey Camii'nin, tarihçesi, mimari özellikleri, bölgedeki diğer camilerle karşılaştırılması ve kitabesi üzerine yapılan değerlendirmeleri kapsamaktadır.

1. Dobruca ve Umur Fakih Köyü

Dobruca, doğusunda Karadeniz, batısında ve kuzeyinde Tuna Nehri, güneyinde ise Deliorman'ın bulunduğu coğrafi bölgenin adıdır. Günümüz idari yapılanmasına göre, Dobruca bölgesinin kuzeyi Romanya, güneyi ise Bulgaristan topraklarındadır.

Dobruca'nın siyasî tarihini stratejik konumu tayin etmiştir. Rusya ve Ukrayna steplerinden İstanbul'a ve Ege'ye giden en kısa yolun Dobruca'dan geçmesi, bu bölgenin en eski tarihlerden beri çeşitli kavimlerin geçit yeri olmasına sebep olmuştur. Bu kavimlerin her biri Dobruca'da çeşitli izler bırakmıştır. Osmanlılar da Dobruca'nın bu stratejik mevkiinden faydalanmışlar, Lehistan ve Rusya'ya yönelik seferlerde, Kırım Hanlığı ile bağlantılarda hep bu bölgeyi kullanmışlardır (Karpas, 1994, s. 482).

Dobruca'nın Osmanlı idaresine girmesiyle birlikte Anadolu'dan getirilen Yörük-Türkmenler bölgeye sistemli bir şekilde iskân edilmiştir. Rumeli'nde olduğu gibi Dobruca'da da iskânlar neticesinde, Babadağı, Yeni Pazar yahut Hacıoğlu Pazarcığı gibi tamamen Türklerin kurduğu yerleşim merkezleri teşekkül etmiştir. Fetihlerin akabinde imar ve şenlendirme faaliyetleri başlamış ve şehirler, kasabalar, köyler çeşitli mimari eserlerle ihya edilmiştir. Öncelikle cami, medrese ve mektepler daha sonra bedesten, han ve kervansaraylar, hamam, çeşme ve imaretler inşa edilmiştir. Böylece şehirlerin çehresi kısa zamanda Türkleşmiştir. Bunlara yol üzerindeki kervansarayları, zaviyeleri ve kaleleri de ilâve edebiliriz. Bu yeni fâtipler mekân tuttıkları toprağa böylece damgalarını vururken yerli halka büyük bir müsamaha ile muamele etmişlerdir (Yüksel, 1988, s. 468).

Dobruca'nın güneyinde yer alan Umur Fakih köyü, coğrafi olarak Silistre, Hacıoğlu Pazarcığı (Dobriç), Yeni Pazar (Novi Pazar) üçgeninin merkezinde olup Hacıoğlu Pazarcığı'na 40 km mesafededir. Köy, günümüzde Hacıoğlu Pazarcığı (Dobriç) ilinin Kurt Pınarı (Tervel) ilçesine bağlıdır.

Şekil 1: Balkan Şeb-i ceziresi: Avrupay-ı Osmanî haritasında Dobruca ve Umur Fakih (İBB Atatürk Kitaplığı, Hrt_000028'den işlenerek)

937/1530 tarihli Rumeli Vilâyeti Muhâsebe Defteri'nde *Silistre Kazasına tâbi Umur Fakih Kuyusu* ismiyle kayıtlıdır.¹ Mihaloğulları'na ait 1586 tarihli Akıncı Defteri'nde de *Karye-i Umur Fakih tâbi-i Silistre* olarak zikredilen köyde on sekiz akıncının ismi zikredilmiştir (Kayapınar-Özünü, 2015, s. 303). 1641-1642 yılında Kilikadı Köyü (Zırnevo / Зърнево) halkının padişaha sundukları şikâyetnameden anlaşıldığına göre, Hacıoğlu Pazarcık kazası ile Silistre kazası arasında merkezi Umur Fakih köyü olmak üzere yeni bir kaza teşkil edilmiş ve civardaki 14 köy bu kazaya bağlanmıştır (Cebeci, 1988, s. 454).

Umur Fakih, 1752 tarihli tahrir defterine göre, dokuz köyü olan, Silistre sancağına bağlı küçük bir kasabadır. Kaza merkezi, 48 haneli bir köy durumunda olup gayr-i müslim kaydı yoktur. Bütün köylerde 374 kişi yaşar ve 8 kişinin çiftliği vardır. Köylerin çoğu, *pınar* yahut *kuyu* tamlamasıyla anılır. Köyler genellikle tımar, zeamet ve malikâne olarak kayıtlıdır. 1752 tarihli tahrir defterinde adı *Umur Fakih Kuyusu* olarak geçmektedir (Acaroğlu, 2006, ss. 984-985). 1844-1845 yıllarına ait Temettüât Defterlerindeki kayıtlara göre Umur Fakih Kazasının merkezinde 49 Müslim hane (~245 kişi) bulunuyordu (Akyıldız, 2012, ss. 33-34).

1940 yılında Güney Dobruca Bulgaristan'a verilince Umur Fakih'e, Babadağ-Karamanköy'den 70 Bulgar aile yerleştirilmiştir. 1965 nüfus sayımına göre köyde, 1.026 Bulgar ile 893 Türk yaşamaktaydı (Gospodinova, 2007). Aralık-2009 itibarıyla ise Umur Fakih'in nüfusu 926'dır.² 2011'de 880 olan köyün nüfusu, 2021'de 639'a düşmüştür.³

Günümüzde Umur Fakih Köyü, *Yeni Mahalle*, *Hacılar Mahallesi* ve *Tüller Mahallesi* isimleriyle üç mahalleden ibarettir. Umur Fakih'te Derviş Bey Camii'nden başka, belgelerden ve arazi çalışmasından tespit edebildiğimiz Türk eserleri; Hacı Hasan Ağa Camii (1860'lar), Tüller Mahallesi Mescidi (19. yy), Yeni Mahalle Mescidi (19. yy), Hacılar Mahallesi

1 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 / 1530) C. 2, s. 92

2 en.wikipedia.org/wiki/Tervel_Municipality

3 infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=1962

Mescidi (19. yy), Umur Fakih bin Dede Zaviyesi (16. yy), İbrahim Ağa Çeşmesi 1241 (1825/26) ve Müdür Konağı'dır (1269/1852).⁴ Bu yapılardan; İbrahim Ağa Çeşmesi hâlen kullanılmakta olup Hacılar Mahallesi Mescidi hariç diğerleri günümüze ulaşmamıştır. Günümüzdeki köy camisi⁵ ise evden dönüştürülmüş yeni bir yapıdır.

2. Derviş Bey Camii

Halk arasında *Koca Cami* olarak bilinen Derviş Bey Camii, Umur Fakih'te, köyün kuzeybatısında *cami ovası* denilen mahalde, 60x64 m ölçülerinde 3.480 m²'lik bir alanda, tarihî mezar taşlarının bulunduğu hazîrenin ortasında yer almaktadır. Bu alanın güneyi ve doğusu sokaklarla, diğer yönleri ise komşu evlerin bahçeleriyle çevrilidir.

1994'teki yangından⁶ sonra kullanılmayan cami harap halde iken 2019'da onarım çalışmaları başlamıştır. Camiyi ilk incelediğimiz 2005 yılında, ikinci sıra pencereleri belli olacak kadar ayakta olan beden duvarlarının 2019'daki incelememizde ise daha da tahrip olduğu görülmüştür.⁷ Caminin son cemaat yeri kalıntılarının üzerinde 2006 yılında yapılmış küçük bir mescit bulunmaktadır (Şekil 2-3).⁸

Şekil 2-3: Derviş Bey Camii (2019)

4 Hacı Hasan Ağa Camii için bkz. Ayverdi, 2000, s. 95; Hacılar Mahallesi Mescidi için bkz. Yılmaz, 2020a, s. 248; Umur Fakih bin Dede Zâviyesi: Kayapınar, 2009, s. 90-91; İbrahim Ağa Çeşmesi için bkz. Yılmaz, 2020a; Müdür Konağı: BOA A.MKT.MVL. 58/8

5 Günümüzde köyün tek camisi olan Yeni Cami, Hacılar Mahallesi'nde yer almaktadır. 1994'te Derviş Bey Camii'nin yakılmasından sonra, aslında ev olan bu yapı köy halkı tarafından satın alınarak camiye dönüştürülmüştür (Nazif Kadiroğlu (d. 1945) ile görüşme, Umur Fakih, 22 Kasım 2019). Alt katı lojman, üst katı cami olarak kullanılan binanın avlusunda Dobruca köylerinde sıklıkla görülen metal minare yer almaktadır. Derviş Bey Camii'nin kitabesi bu caminin deposunda muhafaza edilmiştir.

6 Derviş Bey Camii'ne 1990'lı yıllarda bölgedeki fanatikler tarafından saldırıda bulunulmuş; duvarlarına domuz derisi asılıp, kapısına katranla haç çizilmiştir. 1994 yılının 7 Ocağı 8 Ocağa bağlayan gece (Bulgarların koruyucu kabul ettikleri Aziz İvan günü) 01.30-2.00 saatlerinde dört Bulgar genç tarafından yakılmıştır. Caminin tümüyle ahşap olan mahfili, tavanı, çatısı ve son cemaat yeri bu yangında yok olmuş, yalnızca beden duvarları ayakta kalmıştır. Yangından sonra kullanılamaz hâle gelen caminin kitabesi imam Abidin Beytullah tarafından yerinden sökülerek koruma altına alınmıştır. Umur Fakihlilerin bu tedbirli davranışı sayesinde Derviş Bey Camii'nin kitabesi günümüze ulaşmıştır.

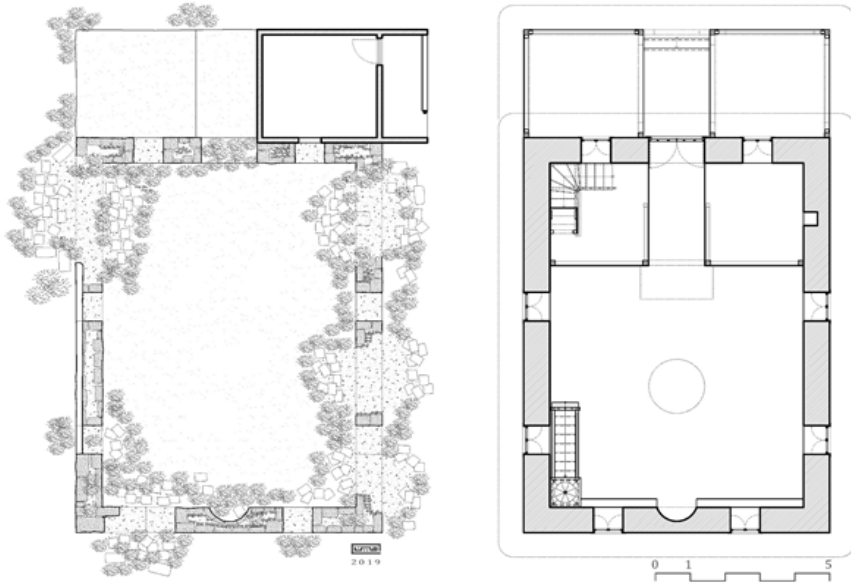
7 2004 yılındaki fotoğraflar için bkz. (Yılmaz, 2006, ss. 43-46).

8 Derviş Bey Camii yakılıp harap olduktan sonra, 2006 yılında köy sakinlerinden Tasmalar ailesinden Nevziye Hanım'ın gördüğü rüyada, camide namaz kılınması istenmiş, bunun üzerine köylüler tarafından son cemaat yeri kalıntısı üzerine bu mescit inşa edilmiştir.

Derviş Bey Camii, kitabesinden öğrendiğimiz bilgilere göre H. 698 – M.1298-99'da inşa edilmiş, H. 1128 – M. 1715/16'da İbrahim Ağa tarafından, H. 1278 – M. 1861/62'de de köy halkı tarafından tamir edilmiştir. Mimari özellikleri, inşa tarihi ve tamirata ilişkin değerlendirmeler aşağıda yapılacaktır.

2.1. Caminin Mimari Özellikleri

Beden duvarlarının bir kısmı ayakta olan Derviş Bey Camii, dıştan 8,78 x 11,70 m ölçülerinde, mihrap yönüne dik uzanan dikdörtgen plânlı harim ile kuzey cephe boyunca uzanan 3,20 m enindeki son cemaat yerinden meydana gelmektedir (Şekil 4-5). Camide minare bulunmamaktadır; minare kaidesine dair herhangi bir iz yahut kalıntı da yoktur.

Şekil 4-5: Derviş Bey Camii Rölöve ve Restitüsyon Planları (M.E.Y. 2019)

Derviş Bey Camii'nin yakılmadan önceki hâline ait en önemli bilgi kaynağımız Prof. Dr. Machiel Kiel'in 1972'de çektiği fotoğraflardır. Bu fotoğraflardan birisi caminin güneybatı köşesinden çekilmiş olup eserin tüm özelliklerini anlamamızı sağlamıştır. Diğer fotoğrafta da kitabe aslî yerinde iken etrafındaki ahşap kaplamayla birlikte çekilmiştir⁹ (Şekil 6-7, Ek 7).

Mevcut izlerden caminin tüm cephelerinde ikişer adet alt pencere bulunduğu bellidir. Eski fotoğraflarda cephelerde iki sıra pencere bulunduğu görülmektedir. Kible cephesinde mihrabın üstünde daire biçimli tepe penceresi yer almaktadır (Ek 7, Detay 1, 2, 3).

Eser, cephe köşelerinde iri taşlar bulunan moloz örgülü, 75 cm kalınlığında beden duvarlarına sahiptir. Taş duvar örgüleri içerisinde, dört sıra halinde cephe yüzeylerini kuşatan 12x16 cm kesit ölçülerinde ahşap

⁹ Fotoğrafların yüksek çözünürlüklü dosyalarını bizimle paylaşan Prof. Dr. Machiel Kiel'e teşekkür ederim.

hatıllar kullanılmıştır. Harimin dört yöne eğimli kırma çatı ile örtülü olduğu eski resimlerde görülmektedir. Eserde günümüze ulaşan herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

Şekil 6: Derviş Bey Camii (M. Kiel, 1972. Bu fotoğrafın üzerindeki notlar için bkz Ek 7)

Şekil 7: Derviş Bey Camii'nin 1972-2019 karşılaştırması

Şekil 8-9: Derviş Bey Camii'nin duvar örgüsü ve hatıl detayları (2019).

Caminin harimine dair, mevcut izlerden başka; Z. Popov'un iki detay fotoğrafı ve kitabında yazdıkları, Umur Fakihlilerle yaptığımız görüşmelerden aldığımız bilgiler ve çevre köylerdeki camiler (Ek 1, 2) bize pek çok veri sunmuştur.

Z. Popov, caminin iç mekânına ait ahşap yastık detayı ile minber kapısına ait iki resim yayınlamıştır. Bu resimler, eserin iç mekânına ait ulaşabildiğimiz tek görsel olması bakımından çok kıymetlidir. Popov, kitabeler ve genel bilgilerden başka caminin harimi ve süslemelerine dair de bazı notlar neşretmiştir. Yazara göre; mahfili taşıyan ahşap sütunların başlıklarında bitkisel süslemeler yer alıyordu. Sütunun tabanı kare olup yukarı doğru sekizgen olarak yükseliyordu ve üzerinde hurma yaprağını andıran süsleme bulunuyordu. Caminin tavanı tamamen çitallı ahşaplarla kaplı olup dairesel bir tavan göbeği vardı. Dairenin içinde ve tavanın genelinde baklava dilimi biçiminde çitallar yer almaktaydı ve dairenin merkezinde de açmamış bir çiçek figürü vardı. Ahşaptan yapılan minberde ise bitkisel ve geometrik süslemeler bir arada kullanılmıştı. Kemerli bir girişi bulunan minber kapısında aynı form külâhta da yer alıyordu. Kemerin yanında iki çiçek tasviri ile hurma dalına benzeyen bir süsleme bulunuyordu (Popov, 1972, ss. 84-85).

Popov'un fotoğrafını yayınlayıp ayrıntılarını yazdığı ahşap sütun ve ahşap yastığın, karşılaştırmalı çalışma yaptığımız civar köylerdeki camilerle aynı biçim ve süsleme özelliklerinde olduğu görülmektedir (Ek 3).

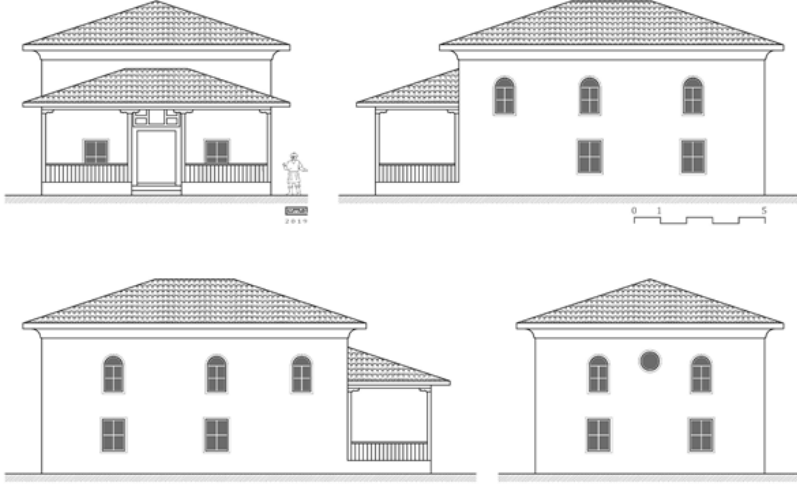
Umur Fakih'in 25 km kuzeybatısında yer alan Pirlüköy'deki (Gradnitsa) Halil Ağa Camii'nin kitabesinde yazılı tarih olan 1278, aynı zamanda Derviş Bey Camii'nin de son onarım tarihidir. Popov'un yayınladığı eski resimlerdeki iki detay ile sözlü tariflerine baktığımızda, Derviş Bey Camii ile Halil Ağa Camii'nin aynı tarihte, muhtemelen aynı ustalar tarafından onarıldığı anlaşılmaktadır. Her iki camide de ahşap sütun, ahşap yastık, minber kapısı detayları neredeyse birebir aynı olduğu gibi, Popov'un tarif ettiği, baklava desenli, yuvarlak göbekli tavanın aynısı Halil Ağa Camii'nde mevcuttur. İki caminin pencere tipleri ve düzenlemeleri de aynıdır (Şekil 10-11, Ek 6).

Şekil 10-11: Pirlüköy'de Halil Ağa Camii'nin 1278 Tarihli Kitabesi ve Tavanı (2019).

Derviş Bey Camii'nin iki sıra pencereli cephe düzenlemesi; Pirlüköy'deki (Gradnitsa) Halil Ağa Camii'nden başka, İkizce'deki (Benkovski) Hacı

Hasan Ağa Camii, Fındıklı'daki (Lyaskovo) Mehmed bin Habib Ağa Cami ve Turpçular'da (Rahman Abdal, Orlyak) Orta Mahalle Camii ile birebir aynıdır (Şekil 12). M. Kiel'in eski fotoğrafında, mahfil katı hizasında, batı cephenin kuzeyinde, üst pencerelerle aynı seviyede kapatılmış bir pencere olduğu anlaşılmaktadır (Ek 7, Detay 7). Karşılaştırmalı çalışmada incelediğimiz camilere bakarak, bu pencerenin aynı hizada doğu cephede de yer aldığını düşünüyoruz.

Şekil 12: Dobruca Köylerindeki (Umur Fakih, Turpçular, İkizce, Fındıklı, Pirlüköy) Camilerin Cephe Düzenleri (M.E.Y. 2019).

Derviş Bey Camii'nin mevcut izlerinden eserin giriş cephesi boyunca uzanan bir son cemaat yeri olduğu anlaşılmaktadır. M. Kiel'in fotoğrafında, son cemaat yerinin çatısı ile batı tarafında yer alan ahşap sütunları görülmektedir. Beden duvarının köşesinde de sütun olduğundan, son cemaat yerinin esere sonradan (muhtemelen son onarımda) eklendiği izlenimi vermektedir. Beden duvarının köşesindeki sütunun altındaki ahşap kirişin duvarla olan bağlantısından, burada bir tamirat yapıldığı anlaşılmaktadır. Son cemaat yerinin çatısı, harimin çatısından daha alt seviyededir. Derviş Bey Camii'nin son cemaat yeri bu yönüyle, İkizce ve Fındıklı'daki camilerle benzerdir.

Derviş Bey Camii'nin, eseri çepçevre kuşatan ahşap hatıllı taş duvar örgüsü, Esirce Köyü Camii ile Keçiler Mahallesi Camii'nde de görülmektedir. Bu camilerdeki hatıllara baktığımızda Derviş Bey Camii ile hem benzeyen hem de ayrılan bir husus dikkatimizi çekmiştir. Esirce ve Keçiler Mah. Camilerinde; alt sıradaki pencerelerin alt ve üst hizası ile üst pencerenin alt seviyesinde toplam üç sıra hatıl beden duvarı boyunca yer almaktadır. Derviş Bey Camii'nde ise üst sıra hatılın duvarın içine kısmî olarak yerleştirildiği görülmektedir. Bize göre bu durum eserin son onarımıyla ilişkilidir. Caminin batı ve güney cephelerinde, alt ve üst sıra pencerelerin hizasının da birbirini tutmamasının da *-sebebini anlayamamakla birlikte-* bu onarımla ilişkili olduğunu düşünüyoruz.

Karşılaştırmalı çalışmada incelediğimiz diğer camilerin alt sıra pencereleri ile üst sıra pencereleri aynı aksta olmasına rağmen, Derviş Bey Camii'nde farklı olduğu görülmektedir. Eski fotoğrafta, alt pencerenin üst hizasına denk gelen hatılı sınır kabul edersek; beden duvarında kullanılan taşların büyüklüklerinin de (bu sınırın altında ve üstünde) farklı olduğu görülmektedir. Bu farklılıklardan hareketle; caminin son onarımında alt sıra pencerenin üst hizasından itibaren beden duvarlarının yeniden yapıldığını düşünüyoruz. Kitabenin yeri de bu tezimizi desteklemektedir. Tarihi camilere konulan tamir kitabeleri, genellikle tamirin yapıldığı yere (minare yapıldıysa minare kapısına veya şadırvan eklendiyse şadırvan üzerine konulması gibi) konulmaktadır. Caminin bütününe etkileyen esaslı onarımlarda ise tamir kitabelerinin (Balçık'ta Turgut Reis Camii'ndeki gibi) giriş kapısının üzerine konulması yaygın bir adettir. Derviş Bey Camii'nde de tamir kitabesinin caminin giriş kapısının üstüne yerleştirilmesi, eserde esaslı bir onarım yapıldığını göstermektedir. Kitabenin etrafında ahşap tablalarla yapılan düzenleme de yerel bir uygulama olup, Pirlüköy, Turpçular ve İkizce'deki camilerde de görülmektedir (Ek 4).

Popov'un yayınladığı ahşap minber fotoğrafında ve metninde; kemerin iki yanındaki sütunların kemerin üst hizasına kadar devam edip çiçek formuyla sonlandığı anlaşılmaktadır. Karşılaştırmalı çalışmada incelediğimiz Pirlüköy, Kili Kadı, Turpçular ve İkizce'deki camilerin minberlerinin de bu yönüyle Derviş Bey Camii'nin minberine benzediği görülmektedir (Ek 5).

Eserdeki mevcut kalıntıda, mihrabın beden duvarından yaklaşık 50 cm içeri girintili olarak yapıldığı görülmüştür. Bölgedeki köy camilerinin tümünde mihrapların basit bir girinti şeklinde inşa edildiğini göz önüne alarak, Derviş Bey Camii'nin de sade bir mihrabı olduğunu düşünüyoruz.

Derviş Bey Camii'nin eski fotoğrafında, üst pencerelerde ahşap kapak yer aldığı görülmektedir (Ek 7, Detay 2). Bunun günümüze ulaşan bir örneği Kili Kadı'daki camide görülmektedir.

2.2. Camiye Ait Arşiv Belgeleri

Camiye ait tespit edebildiğimiz en eski belge 1738 senesine aittir. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 2384 numaralı Rumeli Vakıf Defteri'nin 96. sayfasında *Kaza-i Umur Fakih Cami-i Derviş Bey* ismiyle hitabet tevcihi kaydedilmiştir. 18 Zilhicce 1150 / 8 Nisan 1738 tarihli bu kayıta, camide hatip olarak vazifeli iken vefat eden Seyyid Abdülbâki'nin yerine Kadı Mustafa'nın oluruyla oğlu Seyyid Ali'nin görevlendirildiği yazılıdır (Ek 8). İmam-Hatip olarak 18 yıl vazifede bulunan Seyyid Ali'nin yerine Safer 1170 / 1756 senesi Kasım ayında Hasan oğlu Mustafa'nın geçtiği 1206 numaralı Rumeli Mahlût Hurûfat Defteri'nin 166. sayfasında kaydedilmiştir (Ek 9).

5 Zilkade 1246 / 17 Nisan 1831'de Umur Fakih Kaza Nâibi Seyyid Osman Efendi tarafından Seyyid Hüseyin oğlu Seyyid Ali Halife camide imam ve hatip olarak görevlendirilmiştir. Bu tarihte, mülhak vakıf (*Mülhakât-ı Evkâf-ı Cami-i Şerîf-i Derviş Bey der derûn-ı Kasaba-i Umur Fakih*) olarak zikredilmektedir. 15 Cemaziyülahır 1255 / 26 Ağustos

1839'da Seyyid Hüseyin oğlu Ali'nin yerine oğlu Seyyid Molla Mustafa'ya imtihan ile berat verilmiştir (BOA HAT. 1622/40, Ek 10, 11, 12).

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki Rumeli Râbi Askerî Defteri'nde *Vakf-ı Camii-i şerif-i Derviş Bey der kâin-i derûn-ı Kasaba-i Umur Fakih* ibâresiyle 1255 / 1839 ve 1277 / 1860 tarihli imâmet ve hitâbet cihetlerinin tayini kayıtlıdır (VGMA 402/159/440, Ek 13).

Tablo 1: Derviş Bey Camii'ne Ait Arşiv Belgelerinde Tespit Edilen Vazifeli İsimleri

Derviş Bey Camii'ne Ait Arşiv Belgelerinde Tespit Edilen Vazifeli İsimleri				
No	Hicrî	Miladî	Belge	Vazifelinin İsmi
1	1150	1738	VGMA 2384/96	İmam-Hatib Seyyid Abdülbâki oğlu Ali
2	1170	1756	VGMA 1206/166	İmam-Hatib Seyyid Hasan oğlu Mustafa
3	1246	1831	BOA HAT. 1622/40	İmam-Hatib Seyyid Hüseyin oğlu Ali
4	1255	1839	VGMA 402/159	İmam-Hatib Seyyid Ali oğlu Mustafa Molla

2.3. Caminin Kitabeleri

Derviş Bey Camii'ne ait iki tamir kitabesinin var olduğu bilinmektedir. Bu kitabelerden, 1278'deki tamirde yazılan altı satırlık kitabe günümüze ulaşmıştır. Diğer kitabe de tamir kitabesi olup; 1951'de camiden söküldüğü ve 1983'te müzeye teslim edildiği biliniyorsa da günümüzde kayıptır.

2.3.1. Günümüze Ulaşan Kitabe

Derviş Bey Camii 1994'te yakılıp kullanılamaz hale geldikten sonra, caminin giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesi, köyün imamı Abidin Beytullah tarafından itinalı bir şekilde yerinden sökülerek saklanmıştır. Günümüzde Dobriç Bölge Müftülüğünde muhafaza edilen bu kitabe, 55 x 55 cm boyutlarında, tâlik üslubunda yazılmış tek sütun ve altı satırdan oluşmaktadır (Şekil 13). Kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

1. Satır	اولا جامع شريفك بنا اولمسنه صاحب الخيرات evvelâ cami'i şerîfin binâ olmasına sâhibu'l-hayrât
2. Satır	والحسنات درويش بك موفق اولدى سنه ٦٩٨ vel-hasenât Derviş Bey muvaffak oldu. Sene 698
3. Satır	ثانيا صاحب الخيرات والحسنات ابراهيم اغا sâniyen sâhibu'l-hayrât vel-hasenât İbrahim Ağa
4. Satır	تعمير ايتديرمىش موفق اولدى سنه ١١٢٨ Ta'mir etdirmiş muvaffak oldu. Sene 1128
5. Satır	ثالثا كافة اهالي قرية صاحب الخيرات sâlisen kâffe-i ahâli-i karye sâhibu'l-hayrât
6. Satır	والحسنات تعميرينه موفق اولدى سنه ١٢٧٨ vel-hasenât ta'mirine muvaffak oldu. Sene 1278

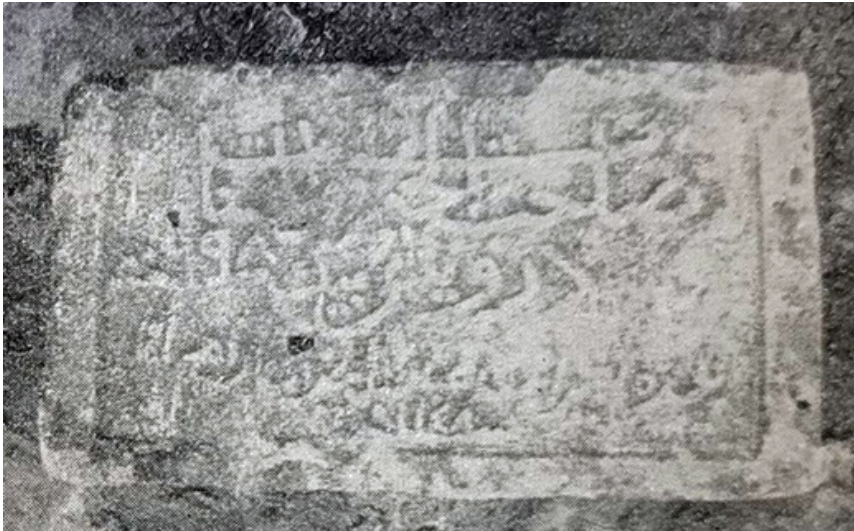
Bu kitabeğe göre, camiyi H. 698 / M. 1298-1299 yılında Derviş Bey inşa ettirmiştir. H. 1128 / M. 1715-1716 senesinde İbrahim Ağa tarafından onarılan eser, H. 1278 / M. 1861-1862 yılında da köy halkı tarafından tamir ettirilmiştir.

Şekil 13: Derviş Bey Camii'nin Günümüze Ulaşan Kitabesi (2019).

2.3.2. Kayıp Kitabe

Derviş Bey Camii'nde, 1950'li yıllarda camiden sökülerek köyde bir süre muhafaza edilen, muhtelif yayınlarda ele alınıp üzerinde tartışılan, günümüzde ise akıbeti belli olmayan bir kitabe daha bulunuyordu (Şekil 14). Aşağıdaki başlıkta bu kitabe kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Şekil 14: Derviş Bey Camii'nin Kayıp Kitabesi (Z. Popov'dan, 1972 Öncesi).

3. Derviş Bey Camii'ne Dair Kaynaklar, Tartışmalar ve Değerlendirme

Derviş Bey Camii, kitabesinde yazılı inşa tarihinden (H.698 / M.1298-1299) dolayı araştırmalara ve tartışmalara konu olmuştur.

Derviş Bey Camii'ni ilk inceleyen kişi Hamdullah Suphi Tanrıöver (d. 1885, ö. 1966) olmuştur. Bölgenin Romanya idaresinde kaldığı dönemde Bükreş Büyükelçisi olarak 1930'larda Dobruca'daki köyleri dolaşmış ve kitabeye dikkat çekmiştir (Popov, 1972, p. 24). Türkolog İbrahim Tatarlı (d. 1925, ö. 2013), 1960'da kitabeyi yerinde incelemiş ancak o tarihte yayınlamamıştır.

Camiyle ilgili tesbit edebildiğimiz ilk yayın Peter Miyatev'e aittir. 1962'de Bulgaristan'daki muhtelif Osmanlı kitabelerini konu alan makalesinde Derviş Bey Camii'nin kitabelerini de neşreden Miyatev; caminin, kare planlı, kiremit çatılı ve minaresiz bir yapı olduğunu, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre 698=1298 yılında Derviş Bey tarafından yaptırılıp, ikinci olarak 1128=1715 yılında hayırsever İbrahim Ağa tarafından ve 1278=1861 yılında da köy halkı tarafından onarıldığını bildirir. Miyatev, eserin Bulgar topraklarındaki en eski cami olduğunu, Osmanlı zamanından önce 13. yüzyılda Müslüman olup kuzeyden gelen Tatarlar tarafından yaptırıldığını, Tatarların Dobruca'da bir süre kalıp sonradan Kırım'a gittiğini belirtir. Miyatev, ilk kitabeye ilgili bu yorumundan sonra kayıp kitabeyi de incelemiştir. Yazar, "*Köyde, Hacılar Mahallesi'ndeki kullanılmayan caminin avlusunda, Derviş Bey tarafından yaptırılan caminin ilk onarımından kalma, İbrahim Ağa'nın adının geçtiği 1128 = 1715 tarihli bir kitabe taşı vardır. Bugün kitabeli taş, köyün aynı mahallesinden Ali Nejibov Osmanov'un evinde saklanmaktadır.*" diyerek değerlendirmede bulunmadan bilgi vermiştir. Köydeki çeşmeyi de inceleyen Miyatev, çeşmede tarihsiz dört satırlık bir kitabe bulunduğunu, çeşmenin Kapu Binbaşısı *Asım Ağa* tarafından yaptırılıp İbrahim Ağa adıyla anıldığını bildirir (Miyatev, 1962, p. 69).

Miyatev'in bahsettiği İbrahim Ağa Çeşmesi'nin kitabesi beş satır olup çeşmenin kitabesinde Miyatev'in bildirdiği gibi *Asım* ismi geçmemektedir¹⁰. Kitabenin üçüncü satırında yazılı *İbrahim* kelimesinin ilk üç harfi (ا), (ب) ve (ج) kırık olduğundan *Âsım* olarak okunduğunu düşünüyoruz. Miyatev'in bu hatasını İ. Tatarlı da tekrar etmiştir (Tatarlı, 1966, p. 604).

1960'da camiyi inceleyip 1966'da makalesini yayınlayan İbrahim Tatarlı, caminin mimari özelliklerinden kısaca bahsettikten sonra iki kitabenin de eski ve yeni yazıyla transkripsiyonlarını ve değerlendirmelerini neşretmiştir. Tatarlı, günümüze ulaşan kitabenin dördüncü satırında yazılı 1128 (١١٢٨) tarihini 1168 olarak okumuştur (Tatarlı, 1966, p. 603).

Günümüzde kayıp olan küçük kitabeyi Hacılar Mahallesi Mescidinin avlusunda, yazılı kısmı toprağa gelecek şekilde bulunduğu haliyle bulunduğunu yazan Tatarlı, 1951 yılında Umur Fakihli Halil Necibov ve Sefer Ragibov'un bu kitabeyi kaybolmaması için yerinden alıp bu mescidin avlusuna

10 İbrahim Ağa Çeşmesi için bkz. Yılmaz, 2020a.

getirdiklerini anlatır. Kitabenin uzun zamandır toprak içinde kaldığından nemden etkilendiğini, epey silik ve harflerin zor okunduğunu bildiren İ. Tatarlı, bu kitabedeki 9 (9) rakamının hatalı olarak 6 (6) okunduğunu, bu hatanın da diğer kitabeye sirayet ettiğini, dolayısıyla caminin 698'de değil 998'de (1589-1590) inşa edildiğini öne sürmektedir (Transkripsiyon için bkz. Tablo 2). Köydeki çeşmede yer alan kitabenin de tam olarak okunmasının önemli olduğunu, her iki kitabede de İbrahim Ağa isminin geçmesinden dolayı camiyle ilişkili olabileceğini bildiren Tatarlı, çeşmenin kitabesinin çok kötü durumda olduğunu, çeşmenin badanalınması sebebiyle yazıların tamamen silindiğini, büyük bir çabayla temizlediğini ancak tam olarak okuyamadığını belirterek, İbrahim Ağa ile Asım Ağa'nın isimlerini okuduğunu zikreder. Ancak, bu kitabede Asım Ağa ismi geçmemektedir. Tatarlı, burada Miyatev'in hatasını tekrar etmiştir.

İbrahim Tatarlı, camiyle ilgili değerlendirmesinde kitabede Kuzey Türkçesi'nin herhangi bir unsurunun yer almadığını, dolayısıyla Osmanlı öncesi döneme tarihlendirilemeyeceğini, bu sebeple 998 tarihinde şüphe olmadığını belirtir. Tatarlı, bu değerlendirmesiyle P. Miyatev'in caminin kuzeyden gelen Tatar Türkleri tarafından 1298'de inşa edildiği tezini reddeder. Ancak Tatarlı, bu tezi reddederken incelediği her iki kitabenin de tamir kitabesi olduğunu göz ardı etmiştir. Eğer kitabelerden biri inşa kitabesi olsaydı, Kuzey Türkçesi unsuru yer almadığından Tatarlı'nın reddinde haklılık payı olabilirdi, ancak her iki kitabe de tamir kitabesidir. Tamir kitabeleri, yazıldığı dönemde hâkim olan edebî ortamın karakterini yansıtırlar. Selçuklu döneminde inşa edilip Osmanlı döneminde onarılan eserlerde inşa kitabesinin dili Arapça olduğu halde tamir kitabesi Türkçe olan camiler mevcuttur. Buna bir örnek olarak Menteşe Ulu Camii'ni verebiliriz. Bu caminin kuzey cephesinde M. 1344 tarihli Arapça inşa kitabesi ile M. 1838 ve M. 1880 tarihli Osmanlı Türkçesiyle yazılmış tamir kitabeleri yer almaktadır.

Tatarlı'nın öne sürdüğü 9 (9) rakamının hatalı olarak 6 (6) okunmasıyla ilgili olarak; mezkûr kitabenin yazıldığı dönemi ve kitabelerin nasıl yazıldığını irdelemek gerektiği kanaatindeyiz. Hattat M. Uğur Derman, hat sanatının en mükemmel ve kaideli devrinin 19. asır olduğunu belirtmektedir (Derman, 1997, s. 436). Derviş Bey Camii'nin günümüze ulaşan kitabesi de bu asrın işi olup, H. 1278 / M. 1861-1862 tarihli son onarımda yazılmıştır. Bu kitabe yazılırken, camide yer alan daha eski tamir kitabesindeki bilgilere ilave olarak son onarımın bilgileri eklenmiştir. 19. asırda hat sanatının öğretildiği bir merkez de Şumnu'dur. Kendisi de hattat olan Şerif Halil Paşa, Şumnu'daki camisinin bitişinde tesis ettiği medresesinde hüsn-i hat öğretilmesini vakfiyesinde şart koşmuş bu sâyede çok sayıda hattatın yetişmesine vesile olmuştur (Keskioğlu, 1995, s. 87). Deliorman ve Dobruca'daki kitabeler Şumnu'da yetişen hattatlar tarafından yazılmıştır. Bir yapı kitabesi; kitabe metnini belirleyen şâir, yazan hattat ve taşı oyan hakkak olmak üzere üç ustanın elinden geçerek titizlikle hazırlanırdı (Derman, 2019, s. 165-169; Yazır, 1989, ss. 315-318). Örneğin Umur Fakih'teki İbrahim Ağa Çeşmesi'nin kitabesini

Aynî mahlaslı şâir söylemiş, hattat yazmış, hattat yazmış, hakkak da mermer kazımıştır. Kitabeye hazırlanırken titizlikle çalışan üç ustanın, İ. Tatarlı'nın iddia ettiği gibi Derviş Bey Camii'nin kitabesindeki rakamı hatalı olarak 9 yerine 6 yazmış olmasına ihtimal vermiyoruz.

Tatarlı, Derviş Bey Camii'nin Osmanlı öncesi olduğunu reddetmek için bir diğer gerekçe olarak da eserin yapım tekniğini göstermiştir. Caminin beden duvarlarının inşa tekniği bakımından Osmanlı işi olduğunu, Koşukavak (Krumovgrad) Çal Köyü Camii'ni örnek vererek açıklar. Tatarlı'nın örnek verdiği bu camiyi incelediğimizde; beden duvarlarının köşelerinde eşit büyüklüklerde düzgün kesme taşların kullanıldığı, ahşap hatılların ise duvar boyunca sürekli yer almadığı görülmektedir. Derviş Bey Camii'nde ise düzgün kesme taş yer almamaktadır, tüm duvar örgüsünde kaba yonu taşlar kullanılmıştır. Alt pencerelerin altında ve üstünde olmak üzere iki sıra ahşap hatıl camiyi çepeçevre sarmaktadır. Derviş Bey Camii'nde kullanılan bu ahşap hatıllı taş duvar tekniği, Osmanlı döneminde de kullanılmakla beraber Anadolu'da Osmanlı öncesi yapılarında da sıklıkla görülmektedir. Derviş Bey Camii ile aynı duvar tekniğinde inşa edilen; Hamidoğulları Beyliği eserlerinden XIV. yüzyıla tarihlenen Isparta Uluborlu'daki Taş Medrese ile Karamanoğlu Alaaddin Bey'in Korkutelî'nde yaptırdığı Alaaddin Camii'ni (XIV. yy) örnek gösterebiliriz (Şekil 15, 16, 17).

Şekil 15-16-17: Derviş Bey Camii, Isparta Taş Medrese (14. yy) ve Korkutelî Alaaddin Camii'nin (XIV. yy) Ahşap Hatıllı Taş Duvar Örgüleri.

İ. Tatarlı, caminin banisi için de XVI. asra ait iki ismi (Özü Valisi Derviş Mehmed Paşa ile Bosnalı Derviş Mehmed Paşa) değerlendirerek bunlardan Bosnalı Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın muhtemel banisi olduğunu zikreder (Tatarlı, 1966, p. 605). Ancak, her iki kitabede de baninin ismi sarih bir şekilde *Derviş Bey* olarak yazılıdır. Kitabelerde Tatarlı'nın önerdiği baninin ismi (*Mehmed*) ve unvanı (*Paşa*) geçmemektedir. Kayıp kitabede ise *Derviş*'ten önceki kelimeyi okuyamayan Tatarlı, burada yazılı harfleri ر, م, ع olarak neşretmiştir. Bu kelimenin *Mehmed* olmadığı görülmektedir.

Tablo 2: Tatarlı ve Panayotov'a göre Derviş Bey Camii'nin Kayıp Kitabesi.

Derviş Bey Camii'nin Kayıp Kitabesi		
Metin	صاحب الخيرات والمسنات ع (م) ر درويش بك ٩٩٨ سنه بعده تعمير ايمن صاحب الخيرات ابراهيم ان سنه ١١٢٨	١. صاحب الخيرات والمسنات ٢. درويش بك ٩٩٨ سنه ٣. بوره تعمير ايمن صاحب الخيرات ابراهيم ان ٤. سنه ١١٢٨

1. Satır	Sāhib al-khayrāt wa al-hasanāt	Sahib-il hayrat v-el hasenat
2. Satır	... Derwish bey 998 sanat	Derviş baid-un 998 sene.
3. Satır	Ba'da ^{bu} ta'mūr ūden sāhib al-khayrāt Ibrāhīm agha	Bura te'mir itdi sabil-ül hayrat Ibrahim aga
4. Satır	Sanat 1128	1128 sene
Kaynak	<i>Tatarlı, 1966, s. 602</i>	Panayotov, 1993, s. 49

İ. Tatarlı, Umur Fakih'te, caminin kitabesinde yazılı 1861'deki son onarımı hatırlayan 95 yaşındaki Mustafa Karaali'yle de görüşmüştür. Caminin onarıldığı sırada 12-13 yaşlarında olan Mustafa Karaali, caminin çatısının o tamirde yapıldığını, köyde her yıl panayırlar düzenlendiğini, camiye kullanan 90 hane bulunduğunu ve caminin İstanbul'un alınmasından 150 sene önce inşa edildiğini İ. Tatarlı'ya anlatmıştır (Tatarlı, 1966, p. 600). Tatarlı'nın Mustafa Karaali'den naklettiği *caminin İstanbul'un alınmasından 150 sene önce inşa edildiği* bilgisi dikkat çekicidir. Bu ifade, caminin 1300'lü yıllarda inşa edildiği bilgisinin kitabede yazılmasının yanı sıra Umur Fakihlilerin hafızasında da yer aldığını ve sözlü olarak da payitahtla ilişkilendirilerek aktarıldığını göstermektedir.

Derviş Bey Camii'yle ilgili Miyatev ve Tatarlı'dan sonraki yayın, kendisi de Umur Fakihli olan Bulgar tarihçi Zheko Popov'a (d. 1942, ö. 2016) aittir. Popov, 1972'de yayınladığı Umur Fakih (Jeglartsi), Turpçular (Orlak) ve Kili Kadı (Zirnevo) köylerini tarihçe ve halk bilimi yönleriyle ele aldığı kitabında; camiden de bahsetmiş, caminin ve kitabelerin resimlerini neşretmiştir. Z. Popov, Umur Fakih'in tarihte Provadya ve Silistre arasında çok önemli bir yerleşim yeri olup caminin de bunun bir kanıtı olduğu, camideki kitabede yazıldığı gibi eseri Derviş Bey'in yaptırdığını belirtmiştir. Küçük kitabeden de bahseden Popov, bu kitabeyi ilk defa Hamdullah Suphi'nin görüp İ. Tatarlı'ya bildirdiğini, küçük kitabenin Ali Necibov'un elinde olduğunu zikredip İ. Tatarlı'nın yorumlarını tekrar eder (Popov, 1972, pp. 22-23).

1972'de Umur Fakih'e gelip camiye inceleyen Prof. Dr. Machiel Kiel'in 1977'de yayınlanan Dobruca ve Sarı Saltık çalışmalarını konu alan bildiri metninde Umur Fakih köyü veya Derviş Bey Camii ile ilgili çalışmasına rastlayamadık (Bkz. Kiel, 1977).

Eski fotoğraflara baktığımızda, günümüze ulaşan kitabeye ilgili bir husus dikkatimizi çekmiştir. İ. Tatarlı'nın makalesindeki fotoğrafta (foto. tar. 1960), Derviş Bey Camii'nin günümüze ulaşan kitabesinin, camideki yerinde olduğu görülmektedir (Tatarlı, 1966, s. 603). Popov'un kitabındaki resimde ise (foto. tar. Ocak 1972'den önce) kitabenin yapıdan sökülüp açık alanda bir taşın üzerine konulduğu anlaşılmaktadır (Şekil 18, Popov, 1972, p. 24). M. Kiel'in fotoğrafında ise (1972) kitabe, Tatarlı'nın fotoğrafındaki gibi camideki yerindedir (Şekil 19). 2019'da köylülerle yaptığımız görüşmede, kitabenin camideki yerinde olduğu, 1994'teki

yangından sonra yerinden söküldüğünü aktardılar.¹¹ Bu durum, günümüze ulaşan kitabenin iki kez yerinden söküldüğünü göstermektedir.

Şekil 18-19: Derviş Bey Camii'nin Son Onarım Kitabesi (Popov ve Kiel'den).

Nikolay Panayotov, Provadya ve Umur Fakih'teki kitabeleri incelediği makalesinde Derviş Bey Camii'nin günümüze ulaşmamış kitabesine dair değerlendirmelerini neşretmiştir (Panayotov, 1993, pp. 45-51). 1982'de Umur Fakih'e gelen Panayotov, bu kitabeyi köyün imamı Abidin Beytulov Mustafov'un tavuk kümesinde bulunduğunu belirterek incelemiştir. Köyden dönüşünde kitabeyi de yanında götürüp bir yıl elinde tutan Panayotov, 1983'te kitabeyi Dobriç Müzesi'ne teslim ettiğini zikretmiştir (Panayotov, 1993, p. 51).

2019'da köyde yaptığımız incelemede bu kitabenin izini sürüp köy sakinleriyle görüştüğümüzde, onlar da kitabenin bir Bulgar araştırmacı (muhtemelen Panayotov'u kastederek) tarafından alınıp müzeye teslim edildiğini söylediler. Şumnu, Varna ve Dobriç müzelerinde yaptığımız görüşmelerde müzelerinde böyle bir kitabenin ne teşhirde ne de depolarında olmadığı cevabını aldık. M. Kiel'in fotoğrafında bu kitabeye ilişkili olduğunu düşündüğümüz bir detay dikkatimizi çekmiştir (Ek 7, Detay 8). 1972 tarihli bu fotoğrafta, kible cephesinde iki pencere arasında üzerinde bir yazı olduğu anlaşılan levha gözükmektedir (Ek 7, Detay 8). 1951'de camiden sökülen kayıp kitabenin, 23x41 cm ölçülerinde olduğunu düşündüğümüzde; Kiel'in fotoğrafında görülen bu levhanın, eski kitabenin yeri olduğu akla gelmektedir. Kitabe söküldükten sonra yerine bu levha asılmış olmalıdır.

Panayotov, İbrahim Tatarlı'nın kitabeyi yanlış okuduğunu, ikinci satırdaki kelimenin *bey* değil *baid-un* (Arapça *gitti, yok oldu, düştü* anlamında) olduğunu belirterek, bu ifadenin *Derviş Bey* değil, Derviş isimli kişinin ölüm tarihini verdiğini yazmıştır (Transkripsiyon için bkz. Tablo 2) Panayotov'un bu yorumu hatalı okumadan kaynaklanmaktadır. Kitabelerdeki ibarenin *Derviş Bey* olduğundan şüphe yoktur.

Panayotov, camiye yaptıran Derviş isimli kişinin, kitabede *paşa* kelimesinin yer almaması gerekçesiyle, İbrahim Tatarlı'nın önerdiği Derviş Mehmed Paşa veya Bosna Beylerbeyi Derviş Paşa'nın banisi olma durumunu reddetmektedir. Panayotov, caminin banisi olarak; köylülerin kendisine aktardığı bilgiden hareketle İbrahim Ağa Çeşmesi'nin banisi gibi

11 Nazif Kadiroğlu (d. 1945) ile görüşme, Umur Fakih, 22 Kasım 2019.

camiyi de bir şairin yaptırdığını, bu sebeple camiyi yaptıran kişinin Sultan III. Murad'ın ahababı Derviş Ağa olduğunu iddia etmektedir. Yazar, kitabede ağa unvanının prestijinin az olduğu için yazılmadığını, caminin inşası tamamlanmadan Derviş Ağa'nın vefat ettiğini, bunun da kitabede *baid-un* kelimesiyle yazıldığını açıklamaktadır (Panayotov, 1993, pp. 49-50).

Panayotov'un iddiaları, kitabeyi hatalı okumasının üzerine yaptığı yanlış değerlendirmeleri içermektedir. Kitabede *Derviş Bey* ibaresinde bir şüphe olmadığı gibi, çeşmenin banisi de bir şair değil, Kapu Binbaşısı İbrahim Ağa'dır. Panayotov burada, kitabeyi yazan şair *Aynî* ile *İbrahim Ağa'yı* karıştırmış olmalıdır. Hem çeşmenin hem de caminin kitabesinde İbrahim Ağa isminin geçmesinden dolayı iki yapıyı birbiriyle ilişkilendirmesi de yanlıştır. Caminin tamirini yaptıran İbrahim Ağa ile çeşmenin banisi İbrahim Ağa farklı kişiler olup ikisinin arasında 110 senelik bir zaman vardır.¹² Osmanlı arşivlerinde 1110 / 1125 tarihli belgelerde; Silistre'de miralaylık ve mutasarrıflık (sancak beyliği) görevinde bulunan *İbrahim* isimli idarecinin ismi geçmektedir.¹³ Derviş Bey Camii'nin kitabesinde yazılı 1128'deki tamirini yapan İbrahim Ağa'nın belgede adı geçen *İbrahim* olması muhtemeldir.

Mehmet Emin Yılmaz, Hacıoğlu Pazarı (Dobriç) ve köylerindeki Osmanlı eserlerini incelediği yüksek lisans tezinde Derviş Bey Camii'ni de incelemiş, caminin tarihçesi ve mimari özelliklerini ele alıp rölöve ve restitüsyonunu çizmiştir. Yılmaz, camiyi Dobruca'ya gelen Sarı Saltık'la ilişkilendirerek Anadolu ve Balkanlar'daki örneklerle karşılaştırma çalışması yapmıştır (Yılmaz, 2006, ss. 39-50 ve Ek 1-7).

M. Z. İbrahimgil, Balkanlarda erken döneme ait iki camiyi incelediği bildirisinde, Derviş Bey Camii'yle ilgili P. Miyatev ve İ. Tatarlı'nın tezlerini tartışıp, Yılmaz'ın rölöve çizimleri, restitüsyon modelleri ve karşılaştırmalı çalışmasını kullanarak onun Sarı Saltık dönemiyle ilgili görüşlerini tekrar etmiştir.¹⁴ İbrahimgil'in, Tatarlı'dan naklettiği kitabede de okuma hatası bulunmaktadır. Tatarlı'nın kitabe metninde ikinci satırdaki ع (م) ر درويش ibaresini *Umur Derviş* olarak okumuştur. İlk kelimenin *Umur* olarak okunması için (امور) imlâsıyla yazılması gerekirdi. İbrahimgil, *Bulgaristan'da Osmanlı Vakıf Eserleri Envanteri* kitabında da Derviş Bey Camii'ni Fındıklı Köyü'ndeki cami ile karıştırmıştır.¹⁵

12 Yüksek lisans tezimizde ebced hesabındaki hatamızdan dolayı çeşme kitabesinin tarihini yanlış hesaplamış ve yorumlamıştık (Yılmaz, 2006, s. 130). Sonradan Aynî Dîvânı'ndan haberdar olunca kitabenin tarihi de 1241 olarak netleşmiş oldu (Yılmaz, 2020a, s. 254). Böylelikle cami kitabesinde adı geçen İbrahim Ağa ile çeşme kitabesinde adı geçen İbrahim Ağa'nın farklı kişiler olduğu netleşmiş oldu.

13 Bu arşiv belgeleri için bkz. BOA İE.AS. 30/ 2677, BOA İE.AS. 33 3005, BOA İE.AS. 52 4689, BOA İE.AS. 54 4910, BOA İE.AS. 59 5313, BOA İE.AS. 59 5314, BOA E.AS. 59 5315.

14 bkz. İbrahimgil, Mehmet Zeki. (2011). "Balkanlarda Erken Dönem Cami Örnekleri: Hacıoğlu Pazarlığı (Dobriç) Derviş Bey Camii ve Hasköy (Haskovo) Eski Camii", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri*, Bükreş Romanya / 1-5 Kasım 2006, IRCICA Yayınları, ss. 469-478.

15 bkz. M. Z. İbrahimgil & Hamza Keleş, *Bulgaristan'da Osmanlı Vakıf Eserleri Envanteri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, ss. 223-224. Pek çok hata ve karışıklık içeren bu kitapla ilgili değerlendirme için bkz. Yılmaz, Mehmet Emin (2017) "Bulgaristan'da Osmanlı

M. T. Acaroğlu, *Bulgaristan`da Türkçe Yer Adları Kılavuzu* kitabında, kaynak göstermeden "*Osmanlılar döneminden kalma Derviş Bey camisinin yapılışı 1589-90 yıllarına rastlar*" diyerek İ. Tatarlı'nın tezini tekrar etmiştir (Acaroğlu, 2006, s. 984). Salih Deliorman tarafından Bulgaristan'da yayınlanan tanıtım yazısında da camiyle ilgili daha önceki yayınların kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır (Deliorman, 2020, s. 16).

Derviş Bey Camii'nin günümüze ulaşan kitabesinde inşa tarihi 698 olarak sarih bir şekilde yazılıdır. Miladi karşılığı 1298-1299 yıllarına denk gelen tarihlerde Dobruca'da Sarı Saltık riyasetinde gelen bir Türkmen kitlesinin varlığı bilinmektedir.¹⁶ *Seyyid Lokman Oğuznâmesi*'nde bu

Dönemi Vakıf Eserleri Envanteri" Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme, *Düşünce ve Tarih Dergisi*, Sayı 30, ss. 56-63, Mart-2017.

16 Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus, 1262'de Moğollara ve onları destekleyen Türk beylerine yenildikten sonra ailesi, efradı ve yakın adamlarıyla birlikte dayısı olan Bizans İmparatoru VIII. Michael Paleologus'a sığınmıştır. Sultan II. İzzeddin, bizzat imparatora müracaat ederek Türk taifesi olarak yaylak ve kıslak hayatına alışık olduklarından, kendilerine kışın kışlayacak, yazın da yaylayacak bir arazi tahsis edilmesini ve Anadolu'dan kendisine tâbi olan Türkmenleri getirterek oraya birlikte yerleşmek istediğini bildirmiştir. VIII. Mihail bu arzuyu kabul edip Türkmenlerin Bizans'la Altın Ordu egemenliğindeki Deşt-i Kıpçak arasında o vakitler gayrimeskûn Dobruca arazisine yerleşmelerine izin vermiştir. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykâvus'un maiyetindeki 12.000 çadırılık (yaklaşık 60.000 kişi) Çepni boyuna mensup Türkmen Dobruca'ya yerleşmiştir. Dobruca'ya iskân edilen bu konar-göçer Türkmenlerin reisi, Rumeli abdallarının öncüsü Sarı Saltık idi. Sarı Saltık'ın tarih sahnesinde görünmesi ve tarihsel rolü de bu iskânla başlamıştır. (Ocak, 2011, ss. 23-25)

Dobruca'daki Türk iskânıyla aynı yıllarda Tuna'nın güneyi ile Bucak olarak bilinen kuzey bölgeleri Altın Ordu hâkimiyetine girmiş ve Tatar olarak tanınan Kıpçaklar buralara yerleşmişlerdir. Altın Ordu hükümdarı Berke Han'ın 1260'ta Müslüman olması Doğu Avrupa'da İslâm'ın yayılmasına yol açmıştır. Berke Han'la birlikte bölgedeki Peçenekler de İslâm'ı kabul etmişlerdir. Moldova'da XIII. yüzyıla ait cami kalıntıları bulunmaktadır (Karpas, 2018, s. 23). 2-3 yıl Dobruca'da kalan Türkmenler, sonrasında Kırım'a geçip 1279'da II. İzzeddin Keykâvus'un vefatına kadar on beş yıl boyunca burada kaldılar (Ocak, 2011, s. 32). Yazıcızâde Ali'nin Selçuknâme'de verdiği bilgiye göre Kırım'a gidenlerin büyük bir kısmı Dobruca'ya tekrar dönmüşlerdir (Ocak, 2019, s. 20).

P. Mutaftçiev, *Oğuznâme ve Saltıknâme*'de anlatılan bu göçün gerçeklerle örtüşmediğini, İstanbul üzerinden kalabalık bir Türk nüfusunun geçmesinin mümkün olmadığını; bu sebeple Anadolu'dan Dobruca'ya göçün gerçek olmadığını belirtmektedir. Mutaftçiev, *Oğuznâme*'nin çeşitli bir kurgu metin olduğunu, Sarı Saltık'ın ise Anadolu'da pek bilinmediğini bu sebeple kuzeyden gelen Tatarlardan olduğunu zikreder (Mutaftçiev, 1947, pp. 108-146). Hristo Matanov da Bizans kaynaklarında Selçuklu Türklerinin kitleler halinde Dobruca'ya göçüyle ilgili bir bilgi yer almadığını; bu göç konusunun Yazıcızâde Ali ve Seyyid Lokman gibi Osmanlı müellifleri tarafından sonraki yüzyıllarda kurgulanarak tarihsel olarak Selçuklu ile Osmanlıyı bağlamak amacıyla kaleme alındığını belirtir. Dobruca'ya kitlesel göçü bu tezle reddeden Matanov, Sarı Saltık'ın Dobruca'da bulunmasının mümkün olduğunu ancak Sarı Saltık ve küçük bir derviş grubunun karadan değil deniz yoluyla Dobruca'ya gelmiş olabileceğini belirtir. Matanov, 2013, pp. 373-384.

Sarı Saltık hakkındaki temel kaynaklar; Yazıcızâde'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'u, İbn Battûta ve Evliyâ Çelebi *Seyahatnâmeleri*, İbn Serrâc'ın *Teşvîkû'l-Ervâh ve Tuffâhu'l-Ervâh*'i, Ebu'l-Hayr Rûmî'nin *Saltıknâme*'si, Seyyid Lokman'ın *Oğuznâme*'si, Hacı Bektaş Velî ve Otman Baba Velâyetnâmeleri ile çeşitli arşiv belgeleri ve vakfiyelerdir. Sarı Saltık'la ilgili en eski kaynaklardan olan *Tuffâhu'l-Ervâh*'ta İbn Serrâc, Sarı Saltık'ın Akşehir'deki Şeyh Mahmud Hayrânî'den nasibini aldığını, Rifâî nisbesine sahip olduğunu, Rifâî tarikatı geleneğine bağlı olarak zamanının seçkinlerinden birisi olup gayrimüslimlerin içinde faaliyet göstererek onlardan pek çoğunun ihtidasına vesile olduğunu bildirmektedir (Muhammed b. Ali b.es-Serrâc, 2015, s. 67). Sarı Saltık'la çağdaş Bizanslı Georges Pachymérés da Sultan İzzeddin

Türkmenlerin, Sarı Saltık ile İznik, İzmit ve Üsküdar üzerinden Dobruca'ya geldikleri ve burada iki-üç Müslüman şehri ile otuz-kırk bölük Türk obası kurdukları zikredilmektedir.¹⁷ 1315'te Serrâc'ın yazdığı *Tuffâhu'l-Ervâh*'ta, Sarı Saltık'ın Dobruca'da yaşadığı ve yetmiş yaşlarında iken H. 700 / M.1300-1301 yılından üç yıl kadar önce öldüğü yazılıdır (Kiel, 2009, s. 148). Derviş Bey Camii'nin inşa tarihi de bu yıllardadır. Kitabede bildirilen inşa tarihi (1298), Türkmenlerin Kırım'dan Dobruca'ya geri dönüşlerinden sonraki döneme ait olup, Sarı Saltık'ın vefat ettiği yıllara denk gelmektedir. Derviş Bey Camii'nin, bu Türkmenlerden kalan bir eser olduğunu düşünüyoruz.

Sarı Saltık'ın hayatını ve menkıbelerini konu alan *Saltıknâme*'de,¹⁸ Sarı Saltık'la ilişkili mimarî yapılar da zikredilmektedir. Kaligra Kalesi ve bu kaledeki Yılan Tekkesi ile Babadağ'daki Tekke, Sarı Saltık'ın Dobruca'daki merkezleri olarak sıkça adı geçmektedir.¹⁹ *Saltıknâme*'de Sarı Saltık'ın dolaştığı coğrafya ve menkıbeleri anlatılırken, Derviş Bey Camii'nin ismi geçmemekle birlikte, pek çok yerde cami, mescid, imaret, çeşme, burç gibi yapıların inşa ve tamir faaliyetlerinden bahsedilmektedir.²⁰

Keykavus'un, Karadeniz'in kuzeyinde bulunan akrabası Sarı Saltık ile haberleşip ondan yardım istediğini yazmıştır (Georges Pachymérés, 2009, s. 44).

17 "[Bizans İmparatoru] onlara yer ve yurt verdi ve Anadolu'daki kendülere taalluk Türk obalarına el altından haber ettiler. Kışlak bahanesiyle Sarı Saltık ile İznik'e inip İzmit'ten Üsküdar'a gelip çok Türk geçti ve hayli zaman Dobruca ilinde iki üç pare Müslüman şehri ve otuz kırk bölük Türk obaları vardı." (Taşğın vd. 2018, s. 382).

18 1473'te Babadağ'ndaki Sarı Saltık Türbesi'ni ziyaret eden Şehzâde Cem, buradaki dervişlerden Sarı Saltık'ın menkıbelerini dinler, çok beğenir ve bunların derlenerek bir kitap haline getirilmesi için Ebu'l-Hayr Rûmî'yi görevlendirir. Ebu'l-Hayr Rûmî de yedi yıl boyunca Anadolu ve Rumeli'yi dolaşarak Sarı Saltık'ın menkıbelerini derleyip 1480'de *Saltıknâme*'yi meydana getirir. Mensur Türk destanlarından biri olan *Saltıknâme*, Sarı Saltık'ın menkıbevi hayatını, savaşlarını ve çeşitli kerametlerini konu almaktadır (Akalın, 1994, s. 360).

19 Babadağ'ndaki tekke, 1484'te II. Bayezid'in emriyle külliyyeye dönüştürülmüş ve etrafında yeni bir şehir olarak Babadağ kasabası kurulmuştur. Dobruca'daki diğer tekke ise Kaligra Kalesi'nde *Sultan Tekkesi* veya *Yılan Tekkesi* isimleriyle bilinmektedir. Bu tekke, XVI ve XVII. yüzyıl kaynaklarında temellükâtı ve dervişlerinin isimleri zikredilmek suretiyle belirtilmektedir. Kaynaklar o dönemde Sarı Saltık'ın hâtırasının yaşadığını gösterse de zaviye bugün mevcut değildir (Kiel, 2009, s. 149). Evliyâ Çelebi, ziyaret edip bir süre misafir olduğu bu tekkeyle ilgili önemli bilgiler vermektedir (Evliyâ Çelebi, c.2 ss. 157-159). 1800'lerde bölgeye gelen Bijişkyan burada bir kale bulunduğunu, içinde bir manastır ve Sarı Saltık adını taşıyan bir Müslüman ziyaretgâhı yer aldığını bildirmektedir. Yaklaşık 100 yıl sonra gelen Hasluck ise zaviyenin tamamen harap hale geldiğinden bahsetmektedir. Sarı Saltık'ın buradaki tekkesinden kalan mekânlar günümüzde Aziz Nikola Kilisesi olarak kullanılmaktadır (Yılmaz, 2020b, ss. 32-33).

Kırım'da Sudak Kalesi'nde günümüzde müze olan cami de Derviş Bey Camii gibi Selçuklu dönemi ve Sarı Saltık'la ilişkilendirilmektedir. Sudak Kale Camii için Bkz. Kırımlı, H., & Kançal-Ferrari, N. & Günel, G. & Abdulla, İ. & Abdülvaap N. & Eminova, S. & Dişli, G. (2016). *Kırım'daki Kırım Tatar (Türk-İslâm) Mimarî Yadigârları*, Ankara: T.C. YTB Yayınları, s. 720.

20 "Keefe'yi Seyyid alıcak bir tarafa hisarı gazilerle yaptılar, içinde bir Ulu Cami itdiler, haliya gene camidir... Şerif bu sulha razı olup Müslümanları anda kodı, ol ulu kiliseyi cami ettiler, namazı orada kıldılar ve caminin mihrap duvarının arkasına zâviye yaptılar... şehri fethettiler. Mescitleri kilise etmişlerdi, pes geri mescid eylediler, çıkıp ezan okudular... Server, ol binaya tahsin eyledi. Ol mil minare gibi yapı olup dururdu... Server, Edirne'de bir zaviye bünyad eyledi, Kale içinde Ak Cami'ye yakın idi. Seyyid Saltık Zâviyesi, mescid kurbunda idi. Bir zâviye daha vardı, Hâce Abdülaziz yapmıştı, o da camiye yakındı. Sonra harap oldular, her birini aziz

Kaligra Kalesi'nde Sarı Saltık'ın kurduğu zaviye, Osmanlı devrinde de faaliyetine devam etmiştir. XVI. yüzyıla ait çeşitli defterlerde, bu tekkeye bağlı dervişler *cemaat-i dervişân zâviye-i Sarı Saltuk* başlığıyla zikredilmiştir. Kaligra'da, Kavarna'da, Balçık'ta, Varna'nın Kara Ali ve Hacıoğlu Pazarcığı'nın Uzun Hasan köylerinde bu zaviyeye ait değirmen, çiftlik, tarla ve mülkler kayıtlıdır.²¹ Derviş Bey Camii'nin bulunduğu Umur Fakih Köyü de Kaligra Tekkesinin yakınında yer almaktadır. Şimdiki bilgilerimizle; Sarı Saltık'ın tesis ettiği bu tekke ile Derviş Bey Camii'nin bir bağı olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak coğrafi olarak aynı bölgede bulunmaları ve kronolojik olarak tarihlerin çakışması bu ihtimali akla getirmektedir.

Kaligra Kalesi'nde yakın zamanda yapılan arkeolojik çalışmalarda tespit edilen taş buluntular sayesinde, Dobruca'nın Sarı Saltık / Selçuklu geçmişi somutlaştıran veriler de ortaya çıkmıştır. Kalede yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılan iki taş kabartma (Şekil 20-21) Selçuklu sanatı ile ilişkilendirilmektedir.²²

Şekil 20-21: Kaligra Kalesi'nde bulunan taş kabartmaların kaledeki müzede sergilenen kopyaları (2023)

Şekil 22: Kaligra Kalesi (2023)

gelip geri yaptı, ma'mur eyledi... Zâviye binâ etmesine sebep oldu... Server bir zâviye yaptı, yemek çıkardı, imâret kıldı ve şehir içinde bir çeşme yaptı, şimdi ona Kuru Çeşme derler, sonra harap oldu." (Demir & Erdem, 2007, ss. 123, 262, 264, 358, 590).

21 (Kayapınar, 2009, ss. 88-89). Arşiv belgeleri için Bkz. S. Burhanettin Kapusuzoğlu & Mevlüt Çam. (2018). *Balkanlar'da İlk Müslüman Türk İskânının Öncüsü Sarı Saltık'ın Makamları Vakıf ve Tahrir Kayıtları*, Ötüken Neşriyat.

22 Kalenin beden duvarlarında, kale kapısının sağında ve solunda yer aldığı anlaşılan bu kabartmalarda, dikdörtgen bir alan içine oyulmuş süvari kabartması ile iki atlının savaşı tasvir edilmiştir. Kabartmaları inceleyen Maria Yosifova, onları XII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın ortasına tarihlendirmiştir. Arkeolog Rosen İvavov da bu kabartmaların; Bulgar orta çağ taş kabartmalarından önemli ölçüde farklı olup, Bulgaristan topraklarında bulunan bu tipte tek örnek olarak tanımlamakta ve Diyarbakır'da Selçuklu Sultanı Melih Şah'ın kaleyi fethettikten sonra kale duvarlarına yaptırdığı taş kabartmalara benzetmektedir (İvanov-İvanov, 2021, s. 58-62). Bir diğer görüşe göre de bu kabartmalar 15. yüzyıla aittir (Dimitrov vd. 1988, pp. 49-51).

Derviş Bey Camii'nin Sarı Saltık / Selçuklu kökenleriyle ilgili bir diğer dikkatimiz çeken husus da tahrir defterinde kayıtlı *Şah Melik* ismi olmuştur. 1544 tarihli tahrirde Prevadi'ye tabi *Şah Melik (Melek)* Köyü'nde oturan Umur Fakih bin Dede'nin vakfının gelirini zaviyesinin ihtiyaçlarına ayırdığı kaydedilmiştir.²³ Bir diğer tahrirde ise 1597'de *Köleler*²⁴ köyü yakınında *Şah Melik Pınarı* isimli bir yerleşim kayıtlıdır (Kayapınar, 2015, s. 138). Dobruca'da günümüzde meskûn olan yerler arasında *Şah Melik* ismini taşıyan bir köy bulunmamaktadır.²⁵ Çalışma konumuz olan Derviş Bey Camii'nin bulunduğu Umur Fakih ise, 1597 tarihli tahrirde *Burhanlar (Radan Voyvoda)* ve *İkizce (Benkovski)* köylerinin yakınında *Umur Fakih Kuyusu* ismiyle kayıtlıdır (Sezer, 2019, s. 572). Bu köyler hâlen meskûn Türk köyleridir. *Şah* kelimesi Selçuklular'da *Melikşah*, *Tuğrulşah*, *Süleymanşah* gibi hükümdarların adının yanında sıfat olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde *şâh-ı arz*, *şâh-ı cihan*, *şâh-ı Diyârbekir*, *şâhü'd-dünyâ*, *Ahlatşah*, *Şâhinşah-ı dünyâ*, *Turanşah* ve *İranşah* gibi yere bağlı isimlerin yanı sıra *Arapşah*, *Arslanşah*, *Behramşah* gibi kişi adlarının kullanımı devam etmiştir (Gündüz, 2010, ss. 248-250). Sarı Saltık hakkında bilgi veren en eski kaynak niteliğindeki *Tüffâhu'l-Ervâh*'ta, şeyhin müridleri arasında *Seyyid Behram"şah"*ın ismi geçmektedir (Sarıkaya vd. 2013, s. 91). Büyük Selçuklular hükümdar sıfatı olarak *şah* ve *melik* unvanlarını kullanmışlardır. Tuğrul Bey, Alparslan, Melikşah, Muhammed Tapar ve Sencer gibi büyük Selçuklu sultanları *sultan* unvanının yanı sıra *şehinşah* veya *şâhenşâhu'l-a'zamı* da kullandılar. Tuğrul Bey *el-melikü'l-celîl*, *melikü'l-İslâm*, *melikü'l-guz* ve Abbâsî halifesi tarafından kendisine tevcih edilen *melikü'l-meşrik ve'l-mağrib* gibi unvanlar kullanmış, Çağrı Bey de Merv'de 1038 yılında kendi adına *melikü'l-mülûk* unvanıyla hutbe okutmuştur. Anadolu Selçuklularında *melik* unvanı sadece hanedanın en büyük hükümdarına değil şehzâdelere, vezirlere ve mahallî yöneticilere de verilmiştir. Ayrıca hanedan mensuplarına verilen *melik* unvanının bazı kelimeler eklenerek, şairlerin reisine *melikü'ş-suarâ*, ediplerin reisine *melikü'l-üdebâ* ve nâiblerin reisine *melikü'n-nüvvâb* gibi muhtelif zümrenin reislerini ifade etmek için de kullanılmıştır. Kendilerine bir şehir veya bölgenin idaresi verilen hanedan mensuplarına da *melik* unvanı tevcih edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde *melik* unvanı değerini kaybederek giderek kullanılmaz olmuş, Osmanlı döneminde bu unvan nadiren kullanılmıştır (Güner, 2004, ss. 51-53). Dobruca'daki *Şah Melik* adının, Selçuklu kökenli olup, bölgenin yöneticisi, önderinin yeri manasında *Sarı Saltık'la* ilişkili olması muhtemeldir. *Umur Fakih* adından hareketle yaptığımız araştırmada; Dobruca'da *Umur Fakih* ismini taşıyan ikinci bir yer bulunmaması ve yukarıda izah etmeye çalıştığımız *Şah Melik* ismi sebebiyle, Derviş Bey Camii'nin bulunduğu köyün ilk adının *Şah Melik*

23 "Vakfı Umur Fakih bin Dede es-sakin-i karye-i Şah Melik (Melek) der kaza-i Prevadi be-cihet-i levâzım-ı zâviye", TT 561:187 (Kayapınar, 2009, ss. 90-91).

24 Köleler, 1752 tarihli Tahrir defterine göre, Silistre sancağı Yenipazar kazasına bağlı Türk köyü olup, boş ve harap olarak kayıtlıdır (Acaroğlu, 2006, s. 634).

25 Bulgaristan'daki yer isimleriyle ilgili bkz. (Acaroğlu 2006) ve *A mid-nineteenth-century Ottoman (NFS.d.) Gazetteer*: bitly.ws/XNbe (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

olabileceğini (Suluca Karahöyük adının yerini Hacı Bektaş alması gibi) 16. yüzyılda burada kurulan zaviyeden sonra *Umur Fakih* ismini aldığını düşünüyoruz. Dobruca köylerinin çoğunun; Akkoyunlu / Küçükpınar, Turpçular / Rahman Abdal, Devlet Han / Karaokçu, Kılıç Baba / Geyikçiler gibi iki isimli olması da bu tezimizi desteklemektedir.²⁶

Çalışmamıza konu olan kitabede, caminin banisi olarak yazılı *Derviş Bey*'in ismi Saltıknâme'de geçmemektedir. Şu anki bilgilerimizle; *Derviş*'in baninin ismi mi yoksa sıfat olarak kullanılan *Derviş Mehmed*, *Derviş Ahmed* gibi lakabı mı olduğunu bilmiyoruz. İster isim olsun ister lakap olsun sonunda kullanılan *Bey*'in yüksek rütbeli bir vazifeyi ifade eden unvan olduğu muhakkaktır. Türkmenlerde *beg*, Doğu Türkçesi'nde *big*, Kazaklar'da *bî* veya *bîy* şeklinde kullanılan bu eski Türk unvanı, Osmanlı Türkçesi'nde *bey* şeklini almıştır. İlk defa Orhon yazıtlarında ve Uygur metinlerinde rastlanılan bu kelime, birçok Doğu ve Batı kaynaklarının verdiği bilgilere göre çeşitli Türk devletlerinde gerek Müslümanlığın kabulünden önce gerekse Müslüman oluşlarından sonra bir unvan olarak kullanılmıştır. Türkler'in İslâmiyet'i kabulünden sonra da bu unvan yaklaşık aynı mefhumları koruyarak devam etmiştir. Karahanlı Devleti'nin büyük memurları ve Selçuklu Devleti'ni kuran ilk Oğuz reisleri de -Tuğrul Bey ve Çağrı Bey gibi- önceleri sadece bey unvanına sahiptiler (Köprülü, 1992, ss. 11-12). Kitabede adı geçen *Derviş Bey*'in "Bey" unvanı Osmanlı öncesinde de kullanılan bir unvan olup, Osmanlı devri ile sınırlı değildir.

Derviş Bey Camii'nin inşa tarihi olan 1298-1299 yıllarında Anadolu'da Beylikler dönemi yaşanmaktaydı. Bu dönemde Anadolu'da da tek mekânla, basit mescit örnekleri sıkça görülmekteydi. Karamanoğulları'ndan kalma Ermenek Akça Mescit (700/1300), Candaroğulları'ndan kalma Kastamonu Kemah Köyü'nde Halil Bey Camii (765/1363), Taşköprü'de Beyköyü Camii ve Osmanoğulları'ndan Samsa Çavuş Camii plân tipi ve yapım teknikleri açısından *Derviş Bey Camii* ile benzetilmektedir (Yılmaz, 2006, s. 42).

Sonuç

Yukarıdaki bilgiler ışığında; çalışma konumuz olan Umur Fakih'teki caminin, 1298-1299 yıllarında, muhtemelen Sarı Saltık müntesiplerinden olan *Derviş Bey* isimli bir bani tarafından inşa edildiğini, caminin bu özelliğiyle, Sarı Saltık'la birlikte Dobruca'ya iskân edilen Selçuklu Türklerinden kalan bir mimari yapı olduğunu ve Bulgaristan'daki en eski Türk-İslâm eserleri olduğunu söyleyebiliriz. *Derviş Bey Camii*, Sarı Saltık riyasetindeki iskân döneminde Dobruca'da inşa edildiğini bildiğimiz üç yapı olan Kaligra Kalesi'ndeki Yılan Tekkesi ile Babadağ'daki tekkeden günümüze ulaşan tek eserdir.

Kaynaklar / References

BOA A.MKT.MVL. 58/8.

BOA E.AS. 59/5315.

BOA HAT. 1622/40.

²⁶ Bu köy isimleri için bkz. (Kayapınar 2009).

- BOA HAT. 1622/40.
 BOA İE.AS. 30/2677.
 BOA İE.AS. 33/3005.
 BOA İE.AS. 52/4689.
 BOA İE.AS. 54/4910.
 BOA İE.AS. 59/5313.
 BOA İE.AS. 59/5314.
 VGMA 1206/166.
 VGMA 2384/96.
 VGMA 402/159/440.
 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri II. (2001). T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
 Acaroğlu, M. T. (2006). *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
 Akalın, Ş. H. (1994). Ebülhayr Rûmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, ss. 360-362.
 Akyıldız, H. Ö. (2012). *Temettüât Defterleri Çerçevesinde Umurfakı Kazası'nın İktisadî ve Sosyal Yapısı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
 Ayverdi, E. H. (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri*. 2. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
 Cebeci, A. (1988). Silistre Sancağı Vakıfları ve H. 1006 (1597-1598) Tarihli Silistre Livası Vakıf Defteri (No: 561). *Vakıflar Dergisi*, Sayı 20, ss. 454-466.
 Deliorman, S. (2020). Bulgaristan'ın En Eski Müslüman Mabedi: Omur-Fakı Köyündeki Derviş Bey Camisi. *Müslümanlar Dergisi*, Ocak 2020, s. 16.
 Demir, N., & Erdem, M. D. (2007). *Saltık-nâme*. Destan Yayınları.
 Derman, M. U. (1997). Hat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 16, ss. 427-437.
 Derman, M. U. (2019). *Ömrümün Bereketi III*. Kubbealtı Yayınları.
 Dimitrov, S., Jeçev N., & Tonev, V. (1988) *İstoriya na Dobruca*. Cilt 3, Izdatelstvo na Bılgarska Akademiya na naukite, pp. 49-51.
 Evliyâ Çelebi. (2005). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. 2. Cilt, Haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları.
 Georges P. (2009) *Bizanslı Gözüyle Türkler*. Çeviren: İlcan Bihter Barlas, İlgı Kültür Sanat Yayınları.
 Gospodinova, N. (2007, Eylül 15). *Tochitsa e nashiyat zhivot, vyarata e zhivot veçhen*. pravoslavie.bg
 Gündüz, T. (2010). Şah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, ss. 248-250.
 Güner, A. (2004). Melik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, ss. 51-53.
 İvanov, R., & İvanov, R. (2021). *Bulgaristan'dan İslam Eserleri VIII-XIII Yüzyıl*, Paisii Hilendarski Üniversitesi Yayınevi.
 İvanov, R. (2021). Bulgaristan'dan Selçuklu Kabartmaları. *Bulgaristan'dan İslam Eserleri VIII-XIII Yüzyıl*, Paisii Hilendarski Üniversitesi Yayınevi, ss. 58-62.
 Karpat, K. (1994). Dobruca. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, ss. 482-486.
 Karpat, K. (2018). *Sarı Saltuk Diyarı Babadağı Anıt Bir Türk Müslüman Kasabası Tarihi*. Timaş Yayınları.
 Kayapınar, A. (2009). Osmanlı Döneminde Rumeli'de Bir Nahiye Merkezi: Pravadi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX / 1, ss. 121-148.
 Kayapınar, A. (2009). Dobruca Yöresinde XVI. Yüzyılda Gayr-i Sünnî İslam'ın İzleri. *Alevilik - Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S.1, ss. 85-102.

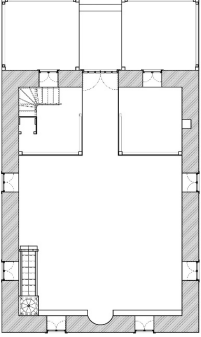
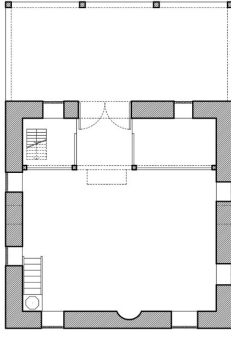
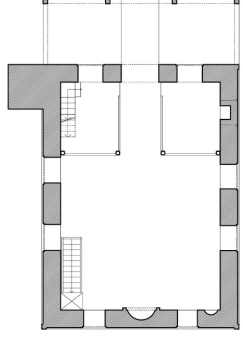
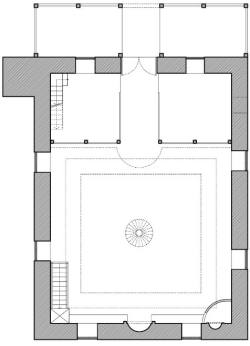
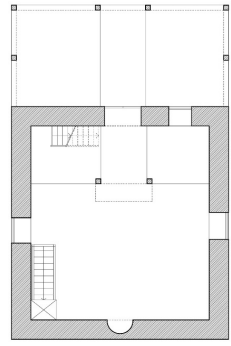
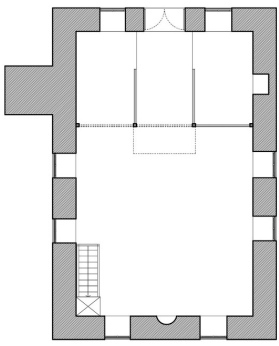
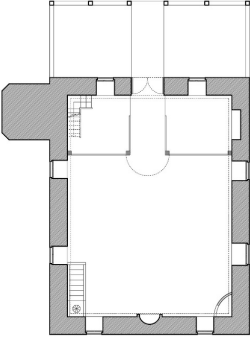
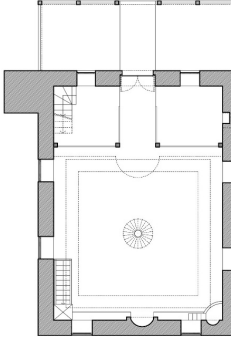
- Kayapınar, A., & Özünlü, E. E. (2015). *Mihaloğulları'na Ait 1586 Tarihli Akıncı Defteri*. TTK Yayınları.
- Keskiöğlü, O. (1995). *Bulgaristan'da Müslümanlar ve İslam Eserleri*. Hilâl Yayınları.
- Kiel, M. (1977). Güney Romanya'da San Saltık'ın Çalışmaları ve Doğu Bulgaristan'da Erken Bektaşîlik Merkezi Üzerine Tarihsel Önem Taşıyan Notlar. *Hacı Bektaş Veli Bildiriler Denemeler Açıkoturum*, Hacibektaş Turizm Derneği Yayınları, ss. 13-29.
- Kiel, M. (2009). Sarı Saltuk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, ss. 147-150.
- Köprülü, O. F. (1992). Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, ss. 11-12.
- Mehmed Süreyyâ. (1996). *Sicill-i Osmanî*. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Matanov, H. (2013). Oshte po vuprosa za 'seldzhukskoto preselenie' v Dobrudzha prez 60-te godini na XIII vek. *Bulgarsko srednovekovie: obshtestvo, vlast, istoriya*, pp. 373-384.
- Miyatev, P. (1962). Epigrafski prouchvaniya na pametnitsi s arabsko pismo v Bulgariya. *Arkheologiya*, 1962/1, pp. 68-72.
- Muhammed b. Ali b.es-Serrâc. (2015). *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh / Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı*. Hazırlayanlar: Nejdet Gürkan & Mehmet Necmettin Bardakçı & Mehmet Saffet Sarıkaya, Kitap Yayınevi.
- Mutaftçiev, P. (1947). Mnimoto preselenie na seldjuški turtci v Dobrudja prez XIII vek. *Dobrudja*, 4, pp. 108-146.
- Ocak, A. Y. (2011). *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı.
- Ocak, A. Y. (2019). Balkanlar'da İslâm'ın ve Türk İskânının İlk Temsilcisi: Sarı Saltık. *Balkanlar'da İlk Müslüman Türk İskânının Öncüsü Sarı Saltık'ın Makamları*, Ötügen Yayınları, ss. 17-31.
- Öztürk, E. (2013). *Velilik ile Delilik Arasında İbnu's-Serrâc'ın Gözünden Muvelleh Dervişler*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Panayotov, N. (1993). Osmanoturki epigrafski pametnitsi ot gr. Provadiya i s. Zheglartsi, Dobrichko. *Arkheologiya*, Kniga 4, ss. 45-51.
- Popov, Z. (1972). *Zheglartsi, Orlyak. Zürnevo i okolnostta*.
- Sarıkaya, M. S., Bardakçı, M. N., & Gürkan, N. (2013). İbnü's-Serrâc'a Göre Sarı Saltuk. *Tasavvuf Dergisi*, S. 32, 2013/2, ss. 75-110.
- Sezer, M. (2019). Dobruca Bölgesinde Üç Kaza: Hacıoğlu Pazarı, Yenipazar ve Umur Fakih (XVIII. Yüzyıl Ortalarında Nüfus Ve Yerleşim). *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6/16, ss. 555-572.
- Taşğın, A., Bayram, V., & Atay, Ö. (2018). Seyyid Lokman Oğuznamesi ve Sarı Saltuk. *Annual of the Faculty of History of "St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo*, cilt 2, Sayı 1, pp. 373-400.
- Tatarlı, İ. (1966). Turski kultovi sgradi i nadpisi v Bulgariya. *Godishnik na Sofiskiia Universitet*, Tom LX, Fakultet po zapadni filologii, pp. 567-615.
- Yazır, M. B. (1989). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*. III. Kısım, Haz. Uğur Derman, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yılmaz, M. E. (2006). *Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı'ndaki (Dobriç) Camiler ve Çeşmeler*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, M. E. (2017). Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Vakıf Eserleri Envanteri Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme. *Düşünce ve Tarih Dergisi*, Sayı 30, ss. 56-63.
- Yılmaz, M. E. (2020a). Dobruca'da İbrahim Ağa Çeşmesi. *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, 1/2020, ss. 245-255.
- Yılmaz, M. E. (2020b). *Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Yüksel, İ. A. (1988). *Bulgaristan'da Türk Mimari Eserleri*. *Vakıflar Dergisi*, Sayı 20, ss. 468-474.

Ekler / Appendices

Ek 1: Derviş Bey Camii'nin karşılaştırmalı çalışmasında incelenen camilere ait bilgiler

Derviş Bey Camii'nin Karşılaştırmalı Çalışmasında İncelenen Camiler			
No	Caminin Yeri	Caminin Adı	İnşâ / Tamir Tarihi
1	Umur Fakih Jeglartsı	Derviş Bey Camii	2. Tamir H.1278 - M.1861/62
2	Pirliköy Gradnitsa	Halil Ağa Camii	Tamir H.1278 - M.1861/62
3	Esirce / Esirci Enovo	Molla Ali b. İsmâil Efendi Camii	İnşâ H.1278 - M. 1861/62
4	Kili Kadı / Kili Gâzî Zirnevo	Seyyid Ali Çelebi Camii	Tamir 1863
5	Fındıklı Lyaskovo	Mehmed b. Habib Ağa Camii	Tamir 1865 civarı
6	Keçiler Mahallesi Kozyak	Keçiler Mah. Camii	İnşâ 1865 civarı
7	Turpçular / Rahman Abdal Orlyak	Hacı Hasan Ağa Camii	Tamir H.1280 – M.1863/64
8	Turpçular / Rahman Abdal Orlyak	Hacı Ömer Ağa Camii	Tamir H.1284 – M.1867/68
9	İkizce Benkovski	Hacı Hasan Ağa Camii	İnşâ H.1285 – M.1868/69
10	Hacıoğlu Pazarı Dobriç	Tekke Camii	18. yy ?

Ek 2: Derviş Bey Camii'nin restitüsyonunda incelenen camilerin planları

Derviş Bey Camii Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu I (Cami Planları / Restitüsyon)		
		
Umur Fakih Derviş Bey Camii	Esirce Molla Ali b. İsmâil Ef. Camii	Fındıklı Mehmed b. Habib Ağa Camii
		
İkiizce Hacı Hasan Ağa Camii	Kozyak Keçiler Mahallesi Camii	Hacıoğlu Pazarı Tekke Camii
		
Turpçular / Rahman Abdal Hacı Hasan Ağa Camii	Turpçular / Rahman Abdal Hacı Ömer Ağa Camii	

Ek 3: Derviş Bey Camii'nin restitüsyonunda incelenen camilerdeki ahşap direk ve yastıklar

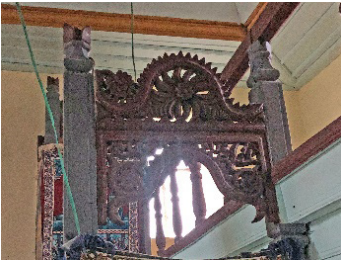

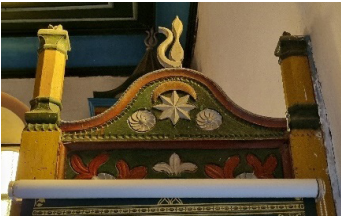
Derviş Bey Camii Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu II (Ahşap Direk ve Ahşap Yastık)			
No	Resim	Caminin Adı	İnşâ / Tamir Tarihi
1		Umur Fakih (Jeglartsi) Derviş Bey Camii (Z. Popov, 1972)	2. Tamir H.1278 – M.1861/62
2		Pirliköy (Gradnitsa) Halil Ağa Camii (mahfil) 2019	Tamir H.1278 – M.1861/62
3		Pirliköy (Gradnitsa) Halil Ağa Camii (harim) 2019	Tamir H.1278 – M.1861/62
4		Kili Kadı (Kili Gâzî, Zirnevo) Seyyid Ali Çelebi Camii 2019	Tamir 1863
5		Turpçular (Rahman Abdal, Orlyak) Hacı Ömer Ağa Camii 2023	Tamir H.1284 – M.1867/68

6		İkizce (Benkovski) Hacı Hasan Ağa Camii 2022	İnşâ H.1285 – M.1868/69
---	---	--	-------------------------------

Ek 4: Derviş Bey Camii'nin restitüsyonunda incelenen camilerdeki kitabe yerleşimleri

Derviş Bey Camii Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu III (Kitabe Yerleşimi)			
No	Resim	Caminin Adı	İnşâ / Tamir Tarihi
1		Umur Fakih (Jeglartsi) Derviş Bey Camii (M. Kiel, 1972)	2. Tamir H.1278 – M.1861/62
2		Pirliköy (Gradnitsa) Halil Ağa Camii M.E.Y. 2019	Tamir H.1278 – M.1861/62
3		Turpçular (Rahman Abdal, Orlyak) Hacı Hasan Ağa Camii 2023	Tamir H.1280 – M.1863/64
4		Turpçular (Rahman Abdal, Orlyak) Hacı Ömer Ağa Camii 2023	Tamir H.1284 – M.1867/68
5		İkizce (Benkovski) Hacı Hasan Ağa Camii M.E.Y. 2006	İnşâ H.1285 – M.1868/69

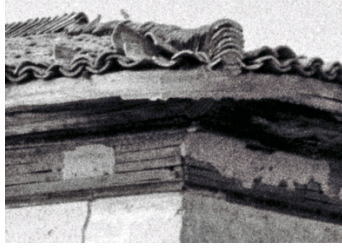

Ek 5: Derviş Bey Camii'nin restitüsyonunda incelenen camilerdeki minberler

Derviş Bey Camii Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu IV (Minber Kapısının Kemer)			
No	Resim	Caminin Adı	İnşâ / Tamir Tarihi
1		Umur Fakih (Jeglartsi) Derviş Bey Camii (Z. Popov, 1972)	2. Tamir H.1278 – M.1861/62
2		Pirliköy (Gradnitsa) Halil Ağa Camii 2019	Tamir H.1278 – M.1861/62
3		Kili Kadı (Kili Gâzî, Zırnevo) Seyyid Ali Çelebi Camii 2019	Tamir 1863
4		Turpçular (Rahman Abdal, Orlyak) Hacı Ömer Ağa Camii 2023	Tamir H.1284 – M.1867/68
5		İkizce (Benkovski) Hacı Hasan Ağa Camii 2022	İnşâ H.1285 – M.1868/69

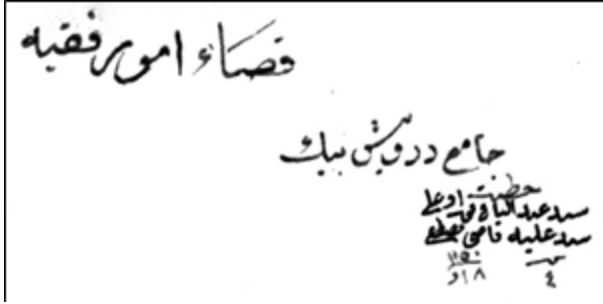
Ek 6: Derviş Bey Camii'nin restitüsyonunda incelenen camilerdeki tavan göbekleri

Derviş Bey Camii Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu V (Tavan Göbekleri)			
No	Resim	Caminin Adı	İnşâ / Tamir Tarihi
1		Pirliköy (Gradnitsa) Halil Ağa Camii 2019	Tamir H.1278 – M.1861/62
2		Kili Kadı (Kili Gâzî, Zırnevo) Seyyid Ali Çelebi Camii 2019	Tamir 1863
3		Turpçular (Rahman Abdal, Orlyak) Hacı Hasan Ağa Camii 2023	Tamir H.1280 – M.1863/64
4		Turpçular (Rahman Abdal, Orlyak) Hacı Ömer Ağa Camii 2023	Tamir H.1284 – M.1867/68
5		İkizce (Benkovski) Hacı Hasan Ağa Camii 2022	İnşâ H.1285 – M.1868/69

Ek 7: M. Kiel'in Fotoğrafının Analizi (Bkz. Resim 3)

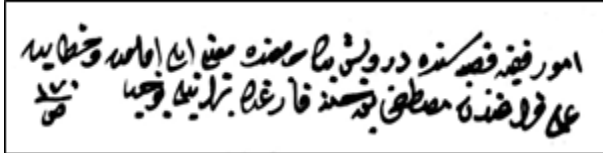
M. Kiel'in Fotoğrafının Analizi	
	
Detay 1: Alt Pencere	Detay 2: Üst Pencere
	
Detay 3: Kible cephesindeki tepe penceresi	Detay 4: Saçakların köşeleri ve saçakaltı bağdâdî kaplama
	
Detay 5: Son Cemaat yerinin ahşap direği ve profilli yastığı	Detay 6: Son cemaat yeri ile beden duvarı birleşimi
	
Detay 7: Batı cephedeki kapatılmış açıklık	Detay 8: Kible cephesindeki levha (?)

Ek 8: Derviş Bey Camii'ne ait arşiv belgesi (2384 numaralı Rumeli Vakıf Defteri'nin 96. Sayfası, VGMA 2384/96)

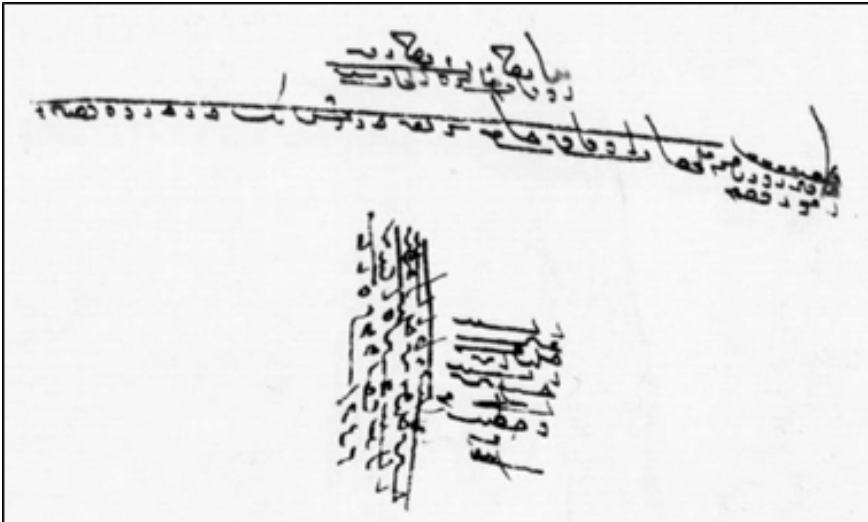
Kaza-i Umur Fakih Cami-i Derviş Bey / Hitâbet / Seyyid Abdülbaki fevt oğlu Seyyid Ali'ye Kadı Mustafa 4 / 18 Z. (Zilhicce) 1150 [8 Nisan 1738]

Ek 9: Derviş Bey Camii'ne ait arşiv belgesi (1206 numaralı Rumeli Mahlût Hurûfat Defteri'nin 166. Sayfası, VGMA 1206/166)

Umur Fakih kazasında Derviş Bey Camii'nde muayyene ile imâmet ve hitâbete Ali ferağından Mustafa bin Hasan'a fariğan beratıyla tevcih S. (Safer) sene [1]170 [Ekim 1756]

Ek 10: Derviş Bey Camii'ne ait arşiv belgesi (BOA HAT. 1622/40)

Binâ? Nezaret-i Evkâf-ı Hümâyün ilhâk şudDefter-i Ruznamçe Mülhakât-ı Evkâf-ı Cami'-i Şerîf-i Derviş Bey der derûn-ı Kasaba-i Umur Fakih / Es-Seyyid Ali Halife ibn-i / Es-seyyid Hüseyin / İmam ve Hatib / Fi yevm 4 /... Hüseyin Halife bin Halil bâ arz-ı / Es-seyyid Osman efendi Nâib-i Kaza-i m. / Fi 5 Za. (Zilkade) 1246 [17 Nisan 1831]

Ek 11: Derviş Bey Camii'ne ait arşiv belgesi (BOA HAT. 1622/40)

Mutabıkdır (Mühür)

Der devlet-i mekîne arz-ı dâi-i kemineridir ki

Umur Fakih Kasabası derununda vaki Derviş Bey nam sahibü'l-hayrın bina eylediği cami-i şerifinde vazife-i muayyene ile imam ve hatib olan Es-Seyyid Ali bin Hüseyin nam mesalih-i kesireyi serd ve beyan ederek hizmet-i lazimesinden keff-i yed idüb yeri hâli ve hizmet-i lazimesi mahlûl ve muattal kalmağla merkurum yerine sulbî kebîr oğlu erbab-ı istihkakdan işbu bâis-i arz-ı ubudiyet Es-Seyyid Molla Mustafa bin Es-seyyid Ali kulları her veçhile layık ve mahall-i müstehak ve muhtar-ı cemâ'at olub lede'l-ı-imtihan istihkakı zaher ve nümayeren olmağla hitabet-i mezkûr vazife-i muayyenesiyle merkurum Es seyyid Mustafa kulları üzerine tevcih ve yedine müceddeden berat-ı şerif-i âlişan sadaka ve ihsan buyurulmak niyazıyla evvelki? Vaki'ül'l-haldır bi'l-ı-iltimas hasbeten li'l-lâhi'l-müte'âl pây-e serfîr-ı saltanat-ı a'lâyâ arz ve i'lâm olundu. Bâkiyyü'l-emr li hazret-i men lehül'emrindir fi'l-yevmi'l-hâmîş aşer min şehr-i Cemaziye'l-ahir sene Hamse ve Hamsîn ve Mieteyn ve elf. 15 Cemaziyelahir 1255 [26 Ağustos 1839]

El-Abde'd-dâî Ed-devleti'l-aliiyeti'l-Osmaniyye Es-Seyyid Osman En-nâib bi Kaza-i Umur Fakih

Ek 12: Derviş Bey Camii'ne ait arşiv belgesi (BOA HAT. 1622/40)

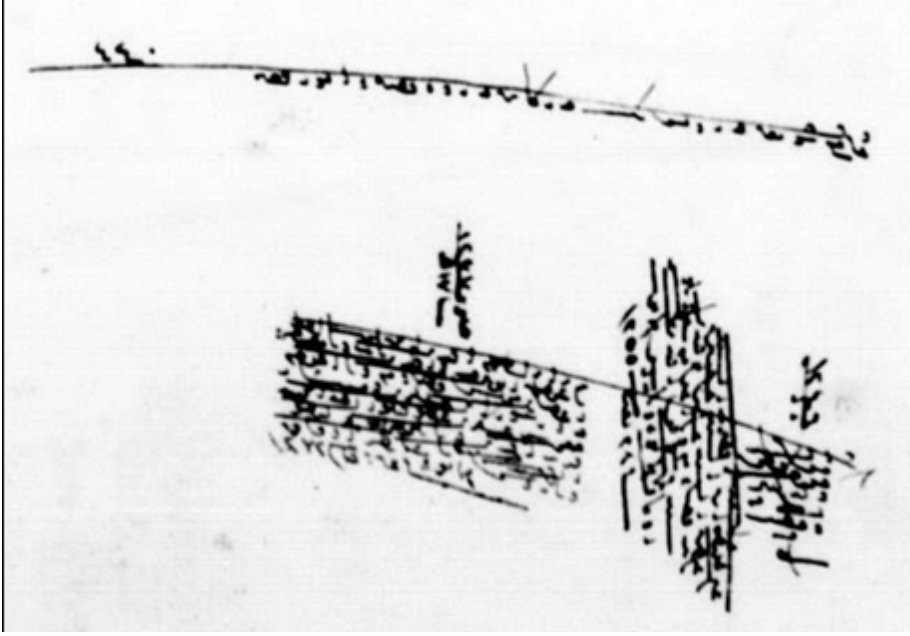
Ma'rûz-ı bendeleridir

İşbu i'lâm ve derkenar nâtik olduğu üzere [Nezaret-i Evkâf-ı Hümâyuna mühlak evkâfdan] Umur Fakih Kasabası derununda vâki Derviş Bey Camii-i Şerifi'nde vazife-i muayyene ile

hitâbet ve imâmet cihetleri mutasarrıfı seyyid Ali bin Hüseyin Halife'nin hüsn-i rızasıyla ferağ ve kasr-ı yedinden sulbî kebîr oğlu Seyyid Mustafa Halife'ye bâ hatt-ı şerif-i şevket... şahane ... hümâyun bi't-tevcîh yedine kaleminden şurûti derciyle iktizâ eden beratı i'tâ olunmak babında emr-i ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

(Mühür)

Ek 13: Derviş Bey Camii'ne ait arşiv belgesi (402 numaralı Rumeli Râbi' Askerî Defteri'nin 159. sayfasında (yeni harflerle 161. sayfa) 440 numaralı kayıt, VGMA 402/159/440)

440 / Vakf-ı Cami-i şerif-i Derviş Bey der kâin-i derûn-ı Kasaba-i Umur Fakih